

Najvišim institucijama Republike Srbije:

**Predmet: AGENDA O OPSTANKU, EMANCIPACIJI I RAZVOJU VLAŠKOG
ETNIČKOG ENTITETA U SRBIJI**

Veoma poštovani/a _____,

Republika Srbija kreće se ubrzano ka prijemu u Evropsku Uniju i u vezi te potrebe, prihvata i unosi u svoj pravni sistem evropske vrednosti u svim sferama života i rada, zaštiti životne sredine i poštovanja ljudskih prava, radi ostvarivanju jednakih šansi za sve svoje građane. Na to se, može se reći, odnosi i ona sintagma “pošteno i pravedno”, izrečena povodom proslave u Nišu 1700 godina Milanskog Edikta sa najvišeg institucionalnog nivoa ove zemlje, podsećajući, ohrabrujući i obavezujući sve odgovorne pojedince i institucije sistema na obaveze koje imaju pred domaćom i stranom javnošću.

Jedan prethodni edikt, poznat kao *Constitutio Antoniniana* (Edikt imperatora Karakale) iz 212, pojačao je koliko na balkanskom prostoru toliko i šire one procese latinizacije, odnosno romanizacije, iz kojih je u nadolazećim vekovima nastala, u procesima unutrašnjih promena i simbioza sa drugim narodima iz okruženja, deo narodnosne grupe ROMANA, koja je poznata pod opštim spoljnim imenom VLASI. Manje je poznato da svi ti delovi danas rasejanog etničkog entiteta (na Balkanu postoje četiri grupe Vlaha sa različitim dijalektalnim karakteristikama i etno nasleđem) imaju i svoja lokalna imena, Rumuni i državotvorna, u kojima su etnička eksplikativna imena hipostaze (izvedenice) iz pripadnosti Rimskoj Imperiji označene latinskim ROMANUS, odnosno usklika na koji su romanizovani *ne-Rimljani* stekli pravo po Ediktu Karakale: *CIVIS ROMANUS SUM – građanin Rima sam!* No to nije bilo moguće bez bespogovornog prihvatanja pravila i obaveza koje su stečene tom privilegijom prevođenja *ne-Rimljana* u *Rimljane* po slovu ovog *Edikta*, kao što i ulazak u Evropsku Uniju obavezuje sve kandidate za članstvo. U tim granicama opštenja i na rimskom pravu nastalom davno iz *pax romana*, uglavnom se i danas gradi *Evropska Unija, koja je istorijski i etnogenetski gledano u najširem smislu bila i matica Vlaha, uključujući i srbijanske današnje i ine Vlahe* (u istorijskoj Makedoniji prostora Grčke, Bugarske i Albanije, Istre u Hrvatskoj, a posle XX veka i Turske i Rumunije – za preseljene makedono-Vlahe iz granica novostvoren Grčke) i njihove potomke, a danas i svih sadanašnjih i budućih građana ove UNIJE. S protokom vremena, nastaće i sada identitet ravnopravnih jedinki – *EVROPLJANI*, ali će se pamtiti i one posebnosti do kojih je članicama UNIJE i njihovim građanima stalo, kao bližim istorijskim etničkim i kulturološkim odrednicama. To jeste paradigmatičan stav i krug potreba koje još krasi neasimilirane Vlahe u Srbiji i drugde, one koji nisu podlegli i nisu žrtva različitih primitivističkih mimikrijskih i populističkih nakana i pritisaka kojim se usmeravaju Vlasi ka trajnom etničkom nestanku na prostorima njihovog bitisanja. U tome je monitoring

stanja primene pozitivne manjinske diskriminacije u Srbiji prema Vlasima, koji sprovode organi Evropske Unije od velikog značaja.

Unazad gledano period etničke ravnopravnosti razvijen posle II svetskog rata u zajedničkoj državi južnih Slovena, ostavilo je veliku prazninu u aplikaciji tog principa jednakih razvojnih šansi vlaške zajednice. Promene koje su nastale posle raspada bivše jugoslovenske države nisu to stanje bitnije promenile, ako se zanemari svetao primer u Makedoniji, gde su *makedono-Vlasi* pod imenom *Vlasi* sa statusom dela naroda, ustavna narodnosna kategorija, i u Hrvatskoj gde su o Vlasima napisani i objavljeni vrlo dokumentovani istorijski osvrti (“Vlasi u historiografiji”, Zagreb/2004. i “Vlasi”, Zagreb/2008.).

Analiza “*Vlasi severoistočne Srbije kao etnički entitet*” (dr Dragoljub S. Petrović – SANU, naučni skupovi, Knjiga LXXXIV, Odeljenje društvenih nauka, Knjiga 19, Beograd 1996.) nije doprinela zaokretu posle promena u Srbiji 2000. Razlog je u tome što javnošću u ime demokratije dominiraju valovi političkih preleta konzervirane stare pameti sitnih neobaveštenih činovnika, pandura i pisara bivše vlasti, poklisara i crkvenjaka, zadojenih selektivnom idejom “internacionalizma” da Vlasima treba ugasiti etničko pamćenje, dignitet i integritet. Na tom protivrečju, nažalost, formiran je nacionalni savet u kome postoje i *ne-Vlasi po sopstvenom iskazu*, uključujući i one koji ne govore niti najrudimentarniju formu vlašskog jezika, ali su im ipak puna usta o načinu rešavanja “vlaškog pitanja” na način kako oni anticipiraju svoju kalkulisanu srodnost sa ovim etničkim entitetom.

Počeci jednog posleratnog otvaranja prema Vlasima severoistočne Srbije kao etničkom entitetu praktično su doživeli krah još 1953, mada je tada 198.000 popisanih stanovnika Srbije iskazalo vlaški jezik kao svoj maternji jezik. Okvir tog zanemarivanja istine davalo je institucionalno promenjen odnos prema ovom entitetu, oličenom s političko-institucionalnom negacijom postojanja vlašskog entiteta, koji je u Srbiji 1961. broj pripadnika vlaške zajednice sveo na jedva 1339 jedinki.

Vlaška nacionalnost/narodnost izgleda da je tek te godine prekrštena fluidnom definicijom “*etnička grupa*”. Uz nesuvislosti o vlaškom kvazi-jeziku, bila je to praktična preporuka za trajno gašenje vlašskog etniciteta, *a oko toga je uputno da se izvrši poređenje sa jezičkom zbiljom Srba u skadarskoj oblasti u Albaniji*, da bi se razumeo sistem olakih primena nejednakih identifikacionih aršina na prostoru Balkana.

O nekoj naučno-stručnoj identifikaciji lingvističke pripadnosti vlašskog jezika i potrebe njegovog očuvanja do sada nije moglo da se razgovara a nekmoli deluje.

Veoma bogato vlaško tradicionalno nasleđe, u Evropi i šire visoko vrednovano, nije u SANU dobilo prostora u planiranim, programiranim i ostvarenim sistematskim terenskim istraživanjima. To je neverovatno kada se ima u vidu koliko je pažnju SANU posvetila Banjašima na Balkanu (Cigani/Romi vlašskog i/ili rumunskog jezika zvanim i “Cigani-rudari”).

Ovaj sistem institucionalne nebrige ima veze i sa SPC koja se nije mirila s vlaškom “paganskom” redakcijom apliciranog pravoslavnog hrišćanstva niti s njenom jasnom jezičkom i drugom nesrpskom identifikacijom. Iz toga je stvoren stereotip o opasnosti od “rumunizacije Vlaha”, što je najretrogradniji i najšpekulativniji model nametnut procenjivanju njihovog stvarnog porekla, u odbijanju etnogenetske i jezičke povezanosti sa Rumunima. Sve je smešteno u vremensku sinhroniju kratkog pamćenja i potisnutih istorijskih i drugih izvora i dostupnog jezičkog i običajnog nasleđa, kao da dijahronija (dugačak vremenski tok), od imperatora Karakale do danas, nije ni postojala.

Čudno je, jer je istorija balkanskih naroda protkana vlaški doprinosima, da u školskim udžbenicima o tome nema nijedne reči. Setimo se da je *balkanske narodne revolucije zapalio Riga od Fere, balkanski makedono-vlaški erudit, revolucionar i evropski kosmopolita*, kao i da se najbrojniji manjinski narod u Srbiji u vreme njenog nastanka – *Vlasi* istočne Srbije - itekako istakao u srpskim ustancima (primer homoljsko-mlavskog vojvode, poznatog megdandžije Paul(j)a Matejića iz Melnice, i drugih iz korpusa srbijanskih Vlaha, ali i srpske resavske i vlaške mlavsko-homoljske glave izmešane 1809. godine u Čele-kuli kod Niša). Nikako ne treba prećutkivati i nemerljive doprinose vojvoda Cincar-Janka, Cincar-Marka, bimbaše Konde i inih iz makedono-vlašskog korpusa Rige od Fere, pa ni kapetana Jorgaća (*Jorgaki Olimpiot* iz Vlaholivada na Olimpu), hajduk-Veljkovog pobratima i drugog muža čučuk-Stane sa kojom je imao tri sina, koji je 1821, u grčkoj balkanskoj revoluciji, ponovio u Moldaviji Sindelićev podvig pucanja u džebanu. Takav odnos prema Vlasima predstavlja jednu neprimerenu balkansku “zaveru ćutanja”!?

Najgore što je zadesilo Vlahe, odnosno vlašku zajednicu u današnje vreme, jeste da je sudbina njihovog etničkog preživljavanja prepuštena – a to se pravda pričom o “demokratiji” i “demokratskim izborima” – nezналаčkim manipulacijama raznih, na valu izbora po osnovu nedosledno i bez porovere uspostavljenog nedostupnog za javnost posebnog biračkog spiska, “*privremenih Vlaha*”, “*Vlaha*” *ne-Vlaha, odnosno partijskih Vlaha* – promotora oživljenih starih ideja o getoizaciji Vlaha u partokratskoj varijanti vlašskog predstavljanja, moglo bi se uz prterivanje reći do “vlašskog etničkog popisnog istrebljenja”.

Uz napore je oživljeno medijsko RTV prisustvo na govoru planinskih Vlaha (Vlasi govore banatski subdijalekt rumunskog narodnog jezika – ravničarsko i planinsko narečje, kao i muntenski subdijalekt rumunskog jezika – muntensko i muntensko-oltensko narečje) – eksperimentalnim emisijama u Boru 2008, posle zastoja od 55 godina. Naime, prethodni pokušaj, kao radio-program, ugašen je u Zaječaru 1953, posle devet godina emitovanja započetog u jesen 1944. To ponovljeno iskustvo je pokazalo da je nemoguće da se ide na takav rad bez prethodno izrađenog *Leksikona vlaških govora, uključujući i poznavanje sintakse i morfologije vlaških govora*. Pomenuto oživljavanje emisija u biti je pomoglo da se uz pozivanja na vlaški manjinski jezički program, TV Bor preimenuje u Regionalnu RTV Bor, pa pomenute emisije u formi kako se već duže vreme emituju, neprihvatljiva su improvizacija.

Zapravo i ne mogu da budu bez naznačenih leksičkih i gramatičkih identifikacija i priručnika za kvalitetan rad. Pod pretpostavkom da se to nastavi, da se više ne bi vredao jezički dignitet i integritet vlaške zajednice, prevodi srpskih tekstova koji se reemituju ne mogu da idu sa srpskog na vlaški, ali pošto se emituju i na rumunskom posle prevođenja sa srpskog, zbog sintakse i morfologije trebalo bi da se prevode sa rumunskog. Tako će se ukazati i na besmislenost kampanja o onoj vrsti temeljne razlike između vlašskog jezika (narodni subdijalekti rumunskog arhaičnog jezika susednih ruralnih rumunskih sredina) i njegove pripadnosti dijalektu rumunskog jezika, koji još od XVIII veka slovi kao *lingua daco-romanae sive valachicae* (jezik dakoromanski ili vlaški) – Beč 1780, Budim 1825. To je pitanje za jezičke znalce, romaniste, a ne za samovoljne interpretacije vlašskog jezičkog pitanja, u Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (NSVNM) partizacijom ovog visokog institute vlaške kulturne autonomije, izabranih članova koji o ovome istinu zamagljuje, skrivaju ili prilagođavaju svom skromnom fragmentarnom znanju vlašskog jezika. Pošto se ova borba za jezik vodi sve vreme posle II svetskog rata, postavlja se pitanje gde su bili ti *novo-Vlasi* sa svojim *novogovorom* kojim bi da substituišu vlaški jezik, svodeći “normiranje jezika” na “azbuku”, nepoznati do pre nekoliko godina?! U vezi sa tim opravdan je zahtev da, po etničkom i vlaškom jezičkom pitanju, institucije sistema naše zemlje napuste utabani trag nacionalizma iz vremena pre II svetskog rata i poratnog partijskog determinizma posle 1953, a da oko toga po potrebi angažuju i međunarodne eksperte, uz naučne skupove i ekspertize.

Hrestomatija istorijskih prikaza u prilogu, ukazuje na uglavnom nepobitne činjenice o Vlasi u Srbiji, koje mogu da se lako provere. Znameniti srpski autori, počev s Milošem Đ. Marinkovićem pa nadalje, identifikuju krajeve sadašnje Rumunije iz kojih su se počev od XV veka doseljavali Vlasi. Naziv ne treba da zbunjuje jer su za sve balkanske narode doskora tim imenom uopšteno označavani i Rumuni. To se lako pronalazi u celinama pisanih dela *Jirečeka*, *Marinkovića*, *Karića*, *Đorđevića*, *Ćorovića*, *Petrovića* i drugih, te u bugarskoj i hrvatskoj historiografiji. Paralelno s tim je u istim delima data i identifikacija govora iz pomenutih matičnih krajeva iseljavanja Vlaha, pa zavirivanje u najnovija jezička istraživanja na terenu (verovatno će uskoro da bude publikovan *Lingvistički atlas vlaških govora između Morave, Dunava i Timoka*), sprovedena od 2004 ÷ 2007 u 64 vlaških naselja od 154 vlaških mesta gde žive Vlasi – govornici oba pomenuta subdijalekta, odnosno navedenih narečja, tu jezičku povezanost da dodatno dokumentuju. Da ne bi bilo zabune kod neupućenih u ovaj proces, treba znati da SANU nije pokazala interesovanje za ovaj projekat u vreme njegovog odvijanja na terenu, o čemu postoji dokumentacija u Vladi Republike Srbije, odnosno u SANU (tada je predsednik bio akademik Despić).

Pored dokumentovanja različitih aspekata vlaške posebnosti kod dr Dragoljuba S. Petrovića iz 1996, ovde treba pomenuti sistematski istraživački rad kojim je dr Slavoljub Gacović sveukupnost vlaške problematike u Srbiji, pretočio u odbranjeni doktorsku tezu, publikovane kod nas prošle godine (*ROMANIZACIJA I ROMANSKO STANOVNIŠTVA TIMOČKE ZOINE OD PRVOG DO ŠESNAESTOG VEKA, Knjiga I, II, Bor, 2012.*).

Zvanični pisac o Vlasima posle II svetskog rata, dr Petrović, na osnovu takvih objavljenih preliminarnih istraživanja odustao je od svoje dugo vremena korišćene tvrdnje da su svi Vlasi potpuno novo stanovništvo naseljavano povremeno iz rumunskih prekodunavskih krajeva (str. 800 citiranog izdanja SANU, fusnote 21 ÷ 26, Beograd 1996. god.).

Mnogi detalji na koje ukazuje ovaj kratak tekst treba da doprinesu rasvetljavanju etnogenetskih i etno-lingvističkih veza Vlaha istočne Srbije i današnjih prekodunavskih Rumuna, uključujući i demistifikaciju vlašskog pitanja u ukupnom socio-antropološkom kontekstu. Koliko Srbija toliko i Rumunija, kao zainteresovane strane po ovom pitanju, u svojim akademijama nauka, kao i na univerzitetima, imaju dovoljne kapacitete i znanja da doprinesu uspešnosti takvih procesa. Dok se to ne ustanovi, vlaška zajednica tavoriče na marginama istine, prepuštena emotivnim ili politički i populistički proračunatim interpretacijama interesno zainteresovanih pojedinaca, ako to ne zaustave srbijanske institucije sistema. Puna istina o ovome izaćiće na videlo, ali takvim budućim dostignućem moraće da se identifikuju i one zaslužne institucije i pojedinci što su nesmotrenošću, neodgovornošću i nacionalnim egoizmom ubrzali nestanak balkanskih vlaških zajednica, uključujući i Vlahe istočne Srbije. Vaška zajednica u nedostatku racionalnih institucionalnih akcija, moraće da se postara da za buduće generacije konzervira sve one istine o Vlasima, koje su zaturene zloupotrebama u prošlosti i do današnjeg vremena.

Pretpostavljena i sugerisana saradnja institucija dve susedne države mora da dovede do eliminisanja iz javnog diskusra dva glavna problema. Na srpskoj strani priželjkivanje restriktivnosti kulturnog otvaranja Vlaha prema, za saznavanje istine važnim, rumunskim i drugim izvorima, zbog opasnosti od “rumunizacije”, a na rumunskoj strani prestanak insistiranja da se i na srpskom jeziku naziv za članova vlaške zajednice - *Vlasi* (na vlaškom: *Rumîñ/Rumâni*) ukine u korist naziva Rumuni (*Români*). Sve to treba sagledati u kontekstu postojeće tradicionalne percepcije kod Vlaha istočne Srbije na srpskom i na vlaškom jeziku, uzimajući u obzir i one istine koje su zapljuskivale definisanje rumunskog savremenog identiteta od 1846 ÷ 1862, imajući u vidu i poznata događanja oko modernog knjiškog rumunskog imena, kada je napravljen poznati diskontinuitet sa istorijskim imenima zadržanih kod Vlaha istočne Srbije [*Vlah* = *Rumîñ/Rumân* (normativno ukinuto i ugašeno kod Rumuna), dakle ≠ *ROMÂN*, 1861/62.].

Rešavanje vlašskog pitanja u današnje vreme, u saglasnosti s važećom popisnom i identifikacionom nomenklaturom stanovništva u Srbiji, kao i takvoj prihvaćenoj percepciji među Vlasima, ukazuju na potrebu da institucije sistema donesu i impementiraju jednu **AGENDU O OPSTANKU, EMANCIPACIJI I RAZVOJU VLAŠKOG ETNIČKOG ENTITETA U SRBIJI**.

Ukoliko se i dalje ostane pri pozivanju na jednake uslove koje nudi Ustav naše zemlje i na njemu zasnovani zakonski akti vezano za pozitivnu manjinsku diskriminaciju, u tom slučaju mora da se ponudi rešenje koje premošćava poluvekovno zaostajanje vlaške zajednice za svim drugim zajednicama u dinamičkom razvoju u jugoslovenskom

periodu, izazvano institucionalnim delovanjem institucija sistema i nacionalnih institucija, te posebnim delovanjem političkih faktora pre 2000/2002, kao i nastavkom te linije posle promena 2000.

Navedene vrste prikraćenosti i nastavak dominacije iracionalnog nasleđa iz prošlosti, bez neizvršene lustracije, razlog je više da se takav dokument posvećen ovoj bivšoj “*etničkoj grupu*” uspostavi, promovise i kontroliše njegovo sprovođenje na republičkom, ali i na lokalnom planu u 18 opština gde žive Vlasi.

U nastavku daće se nekoliko napomena s kojima se možda detaljnije razjašnjava sadržaj i forma neophodnog identifikacionog i programski i aplikativno usmeravajućeg dokumenta – AGENDE O VLASIMA:

1. Relevantne domaće i druge naučne institucije najvišeg ranga, javnosti treba da iznesu istinu o Vlasima uopšte i naročito o Vlasima u istočnoj Srbiji, bez uplitanja, odnosno uz napuštanje lošeg političkog nasleđa iz vremena pre promena 2000, kao i napuštanje preživelih populističkih manipulacija o ovoj tematici.
2. Etnogenetsko pitanje i lingvistička klasifikacija vlaških govora su poznati fakti koji ne treba više da se skrivaju vlaškoj populaciji niti da o takvim pitanjima svoje odgovore nude i nekontrolisano serviraju neobaveštena lica, skrivenih u partizacijskom i partoktrtskom sistemu vrednosti, žrtvujući pritom istinu svojim ketmanskim nakanama i ambicijama.
3. Mora da se prestane igrati “demokratije” i “demokratičnosti” izbora najvišeg organa vlaške kulturne autonomije ako kandidati za njegove članove nisu Vlasi po iskazu prilikom popisa stanovništva i istovremeno i govornici vlašskog jezika kao maternjeg jezika, odnosno jezika koji takve članove zajednice etno-lingvistički legitimiše. Postojeći poseban birački spisak vlaške zajednice moraće da se “lustrira” od svih onih koji su u njega uleteli kao “*privremeni Vlasi*”, te “*Vlasi*” *ne-Vlasi* po poreklu i ličnoj javnoj vokaciji, dakle osobe nezainteresovane za etničko preživljavanje, emancipaciju i manjinski razvoj vlašskog etničkog entiteta.
4. U svim centrima 18 opština s vlaškim stanovništvom gde postoje institucionalne prezentacije kulturnog nasleđa stanovništva tog područja, mora da se konstituišu odeljenja koji prikazuju i takvo nasleđe vlašskog etničkog entiteta, koje je jasno javno obeleženo, sistematizovano, reprezentativno prezentirano i stalno dostupno. Podrazumevaju se i druge institucije koje čuvaju vrednosti samobitnosti vlaške zajednice, odnosno usmeravaju kulturno-prosvetni rad ove zajednice. Takvi modeli razvijeni su za nacionalne manjine u Vojvodini, pa mogu da se na odgovarajući način organizacijski, kadrovski i institucionalno prekopiraju.
5. Na najvišim resornim nivoima koji se bavi pozitivnom manjinskom diskriminacijom, za vlašku zajednicu mora da brine stručno-naučno obavešteno lice/a, birano/a po javnom konkursu, koje je van uobičajene političko-partijske trgovine činovničkog zapošljavanja inkompetentnih lica.

6. Praktično rešavanje vlaškog jezičkog pitanja ne može da ide nauštrb istine uz poštapanje spornim poznavanjem o ovoj temi, inače u većini neobaveštenih pripadnika vlaške populacije, tj. ne sme da se računa sa vlaškim samoodricanjem od lingvističke pripadnosti vlaških govora istočne Srbije i severne Bugarske rumunskim arhaičnim narodnim subdijalektima kao validnom istinom. To, po sebi, nameće odgovor i pristup u načinu učenja vlaških govora u školi i na drugi verifikovan vanškolski način, kako je anlizirano i predloženo u KOMPENDIJUMU o učenju vlašskog jezika, koji je dostupan vlaškoj zajednici. Takav deo kulturno-prosvetne politike, ukoliko se prepušta volji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, a on to prenese osobama koje ne vladaju ovom problematikom, bez prethodno navedenih identifikacija, predstavlja zaobilaženje istine i prepuštanje ključnih problema vlaške emancipacije inkompetentnim licima.
7. Bogosluženje za pravoslavne vernike vlaške zajednice na vlaškom jeziku u objektima koje su gradile vlaške seoske opštine tokom XIX veka, a vode se kao objekti SPC, nije čin religioznog opredeljivanja ili prenominiranja verske pripadnosti, već je podrška opstanku vlašskog jezika, odnosno onog nasleđa koje se pod tim podrazumeva.
8. Za javno korišćenja vlašskog jezika u medijima i javnosti mora da postoji pripremljen i izdat Leksikon vlaških govora i nužna paralelno usaglašena sintaksa i morfologija za takav rad. Nepripremljeno požurivanje emisija na vlaškom može da ima samo eksperimentalni smisao, ali uz prevođenje emitovanih tekstova u sledećem nizu: *srpski – rumunski književni – vlaški lokalni govor* date emisije.

...

Bez namere da nastavimo ovo nabranje jer pravi sadržaj i formu AGENDE O VLASIMA mogu da definišu tek države i nacionalne institucije Republike Srbije, o tome smo spremni da po potrebi sradujemo sa svim zainteresovanim stranama.

Verujemo da ćete se svestrano angažovati da se ova problematika reši u skladu s ovim predlogom ili bolji način, tako da se ovo ne pretvori u jedno kontraproduktivno pitanje dugoročnih rasprava na putu Srbije u Evropsku Uniju.

SUOČAVANJE SA ISTINOM O VLASIMA
- REPERI ZA UPOSTAVLJANJE IMPERATIVNE INSTITUCIONALNE AGENDE O
OPSTANKU I RAZVOJU VLAŠKOG ETNIČKOG ENTITETA U SRBIJI -

I DEO

- O ČINJENJU I NEČINJENJU -

Analiza toka i rezultata diskusija o Vlasima i vlaškom pitanju u Srbiji, pokazuje da je komuniciranje o Vlasima, komuniciranje s Vlasima i komuniciranje između samih Vlaha u velikoj krizi. Razlozi mogu da se traže u činjenici da vlaška zajednica kao “etnička grupa” u startu velikih promena 2000, nije mogla da se poziva na stečena manjinska emancipaciona i razvojna prava tokom godina postojanja Jugoslavije, koja su bila neprikosnovena za sve druge postojeće manjinske zajednice. Taj problem najstarije nesrpske zajednice u Srbiji, koja je prošla kroz sve faze stvaranja ove države i odbrane njene slobode, ne može da se reši i prevaziđe bez posebnih afirmativnih mera koje prevazilaze uopšteni zakonski okvir o manjinama.

O posebnosti vlaške problematike može da se zaključi ako se uđe u detalje popisa stanovništva u periodu 1948/2011, pa je po tome potrebno suštinsko razrešenje.

POPIS	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
VLASI	93.440	28.047	1.338	14.653	25.535	17.672	40.054	35.330
VLASI sa maternjim vlaškim jezikom		27.877						
SRBI sa maternjim vlaškim jezikom		169.670				~ 101.000 (novinarski podatak u “Borbi”)	15.170	

GODINA POPISA	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Stanovnici sa vlaškim maternjim jezikom	198.861	-	139.902	129.613	71.534.	54.818	43.095

Vlaška zajednica s pravom očekuje jedan programski akcioni plan Vlade Republike Srbije, kojim bi se dodatno identifikovao problem vlaškog pitanja i dodatno usmerile i kontrolisale pozitivne mere za njegovo rešavanje, po formi i sadržaju u vidu detaljna institucionalna AGENDA O EMANCIPACIJI, RAZVOJU I OČUVANJU VLAŠKOG ETNIČKOG ENTITETA (u daljem tekstu AGENDA O VLASIMA).

Kulturna autonomija vlaške zajednice kroz Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (NSVNM), zbog poznate “partizacije” sastava ovog visokog organa, nije dovoljna da se neophodni procesi odvijaju normalno i bez tenzija.

AGENDA O VLASIMA eliminisala bi tako one nesuvislosti koje opterećuju vlaško pitanje, po valjanim načelima koja su predočena svetu s najvišeg državnog nivoa u ovoj zemlji sintagmama: “pošteno i pravedno” i “načelima Milanskog edikta koji se oduvek poštuju u Srbiji”!

U Srbiji, posle 1953, nestaje neophodna politička volja za pozitivnu diskriminaciju Vlaha. To je očigledno po rezultatima popisa stanovništva: godine 1948. - 93.440 Vlaha, pet godina kasnije 1953. - 27.877 Vlaha, po maternjem jeziku tada je konstatovalo 198.861 govornika vlašskog jezika - njih 169.670 su bili popisani kao Srbi, dok je 1961 popisni rezultat dao samo 1338 Vlaha.

Nekoliko godina posle pomenutih popisa, u Srbiji je počelo da se ukida pripravni razred u vlaškim selima, u koji su polazila vlaška deca jednu godinu ranije nego srpska deca, da bi te pripravne godine naučila srpski jezik za dalje školovanje na jeziku većinskog naroda. Tim činom je vlaški jezik, figurativno rečeno, institucionalno pušten niz vodu! Neki drugi takav akt prema nekoj drugoj manjinskoj zajednici nije poznat u proteklih pola veka!

Do one 1953, uz najveći broj popisanih govornika vlašskog jezika, a to može da znači i etničkih Vlaha koji su se u tome kamuflirali, emitovana se radio-emisija i na vlaškom i na srpskom jeziku, koja je pokrenuta odmah po oslobođenju Zaječara. Dok nije ukinut i jedini posleratni vlaški list - *Ворба ноастрă* (“Naša reč”), u njemu su reklamirane ove emisije kako sledi:

РАДИО ЗАЈШЈЕРЈ

*Да емисије не љимба румањаска ин тоата зеуа:
ђимињаца ђила 8 пана ла 8³⁰ шјасурј ши сара ђила 4¹⁵ пана ла 5³⁰ шјасурј,
ла лунжјуреа валулуј 226,5 ђе метаре.*

*Аскултац вјеста не љимба румањаска ин тоата зеуа ђимињаца ла 8
шјасурј, ши сара ла 5 шјасурј.*

Kriterijumima evropskog principa pozitivne diskriminacije manjina, podaci o brisanju Vlaha sa etničke karte Srbije, moglo bi da budu dokaz za etnički inženjering, po nekom državno-partijskom programu potpunog posrbljivanja, čiji je artikulisani novi početak, odnosno kontinuitet u odnosu na ponašanje pre II svetskog rata, u šezdesetim godinama XX veka.

Prethodni redovi o najavi emisija istovremeno su podsećanje da su Vlasi već imali sređenu azbuku koju su koristili, u početku s neophodnim dijakritičkim znacima za glasove kojih nema u srpskom a postoje u vlaškom, a kada je bilo teško da se obezbede ti

dodaci za naznaku izgovora (jer tada su slova izrađivana livenjem), to je više ili manje izostavljano. Podaci su važni da bi se stišale loše posledice dugogodišnje horske priče koja se izgovarala, pisala, saopštavala i usađivala Vlasima u glavu, posle pedesetih godina XX veka naovamo, da “*Vlasi nemaju jezik, Vlasi nemaju pismo ...*” pa u očekivanju da se izvrši proces njegovog normiranja, Crkva ne može da Vlasima makar najrudimentarniji deo bogoslužjenja pruži na vlaškom, itd.

Priča je dobila i neke institucionalne tonove podrške, kao mera zaborava loše prošlosti, jer eto sada postoji dobra volja da Vlasi (novom) “*vlaškom zbukom*”, odskora promovisanoj, budu izvučeni iz pripisivane kulturološke nedoraslosti. *To se čak izjednačuje i meša s pojmom normiranja vlašskog jezika*, što je nonsens.

Vlaški govori prostiru se između Velike Morave u Srbiji pa do Cibrice u Bugarskoj; spadaju u dva subdijalekta rumunskog narodnog jezika – okontureni s banatskim ravničarskim i planinskim idiomom i s muntenskim i muntensko-oltenskim idiomom iz grupe postojećih pet rumunskih subdijalekata dako-rumunskog dijalekta rumunskog jezika (*muntenski, banatski, krišanski, maramureški, moldavski*).

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine (u daljem tekstu: NSVNM) usvojio je PLATFORMU VLAŠKE ZAJEDNICE o ključnim rečima identifikovanja vlašskog etničkog entiteta. O tome stidljivo obaveštava javnost, dok neki njegovi članovi i članovi odbora koje je postavio, čak ignorišu ovu činjenicu.

Na srpskom jeziku etnički nazivi za pripadnike vlaške zajednice su: *Vlah, Vlasi; Vlahinja, Vlahinje i vlaški jezik, vlaški*.

Samosvojna vlaška etnička imena unutar vlaške zajednice u vlaškim govorima mogu biti (zapisano je u APhi kodu i izgovoru planinskih Vlaha) samo: *Rumân, Rumâñ; Rumâñă, Rumâñe; lîmba rumâñeaskă, rumâñea □ce*.

Apsolutno je sporno da se to prekrsti na vlaškom u *Vlah, Vlaši, Vlaškanj, a jezik u lîmba vlahă i sl*. Ako toga ima, onda mora da se dalje fragmentira postojeća vlaška zajednica na dva ili više delova, tj. koliko ima takvih novih izmišljenih imena. Primer je poznat sa *Aškalijama* i *Egipćanima* u odnosu na celinu romske zajednice. Šaljivo rečeno, pojavljuju se danas i naše „*Vlaškalije*”!

Vežano za izbore za Ustavotvornu skupštinu 10. novembra 1946. godine, vlaški intelektualac dr Bećirić - komunistički aktivista za vreme II svetskog rata i posle rata, u jednom svom tekstu (*Ворба ноастрă, Нумăру ал ње 21, ану 11*), pisao je: „... *ши Срби ши Влаши (Румањи) а аратат ка сант адунац ин фронту лумји (Народни фронт) ...*“.

Sa ovim *Влаши (Румањи)* narušio je vlaško etničko ime na vlaškom jer ono je samo *Румањи/Руміњи* a ne i *Влаши*. Pogotovu je to nepriхватljivo i uvredljivo za planinske i pribrežne Vlahe, Ungurjane.

Ovaj istaknuti krajinski intelektualac iz navedenog vremena, verovatno je imao razlog da uvede ovu „*aplikaciju*“ obračunavajući se u tekstu sa jednim drugim svojim savremenikom – *Kristja alu Sandu* „... *каре ће времја окупацију ла служит не Антонеску каре а фост пуртаторју ин Румањија ши ... слуга лу Хитлер.*“.

Ukoliko bi bio dostupan još neki tekst gde se pominju Vlasi sa svojim internim imenom *Румâњи*, a da postoji i pominjanje imena Rumunije onako kako je Vlasi nazivaju, tj. *Румâњија*, odnosno kako je u nedostatku dijakritičkih znakova napisao dr Bećirić 1946. godine, možda bi se ova jezička novina koju je primenio objasnila željom da se napravi distinkcija vezano za doprinos Vlaha antifašističkoj borbi u odnosu na Rumune, a ne kao najava kasnijeg ukidanja i prenominacije Vlaha koja se danas pojavljuje u njegovoj Krajini.

Današnji pokušaji brisanja unutrašnjeg imena Vlaha je namerno činjenje pojedinih političkih i populističkih faktora o naglašavanja nesrodnosti etničkog entiteta Vlaha s Rumunima, jer su ta interna imena (*Rumân* i *Român*) fonološki veoma slična. To je sabijeno u neodrživ stereotip o opasnosti od „rumunizacije“ Vlaha na srpskoj strani, paralelno sa rumunskim stereotipom o „rumunitetu svih balkanskih Vlaha“ kao savremenoj rumunskoj nacionalnoj manjini. I jedno i drugo nije u skladu sa tradicionalnom etnonimskom nomenklaturom u Srbiji koja se primenjuje i kodificirana je u odnosu na Vlahe, ali i statistički se slobodno utvrđuje na popisu stanovništva. Neka o tome obe strane pogledaju šta je u naše savremeno doba ostalo od Vukovog smeštanja svih štokavaca u okvir „*Srbi - svi i svuda*“!?

PLATFORMA VLAŠKE ZAJEDNICE je o ovome dala gore citirano objašnjenje i time i objašnjenje narodnosne i jezičke srodnosti s Rumunima. To je baza za izgradnju sistema dobre susedske saradnje u očuvanju i jačanju vlašskog etničkog entiteta u istočnoj Sebiji.

Autentični zastupnici Vlaha mogu da budu oni pripadnici i pripadnice vlaškoj zajednici koji se lično legitimišu svojom vlaškom etničkom pripadnošću i aktivnim korišćenjem vlašskog maternjeg jezika, kao i istorijskom sinonimijom, vlaški: *Rumâň*, *Rumâňe*, a srpski: *Vlasi*, *Vlahinje*.

Razne zajedničke komisije srpske i rumunske strane i debatni klubovi, ako ne poštuju prethodni definicijski okvir, služe iluziji da je sve u redu, pa se tako odlaže ozbiljan razgovor o dobrosusedskoj saradnji, koja bi se odlikovala realnim pokazateljima s terena, očišćenih od loše politike, predrasuda, populizma, politikanstva i oživljavanja ideologija XIX veka koje nemaju utemeljenje među današnjim Vlasima.

Priče o tobožnjim uspešnim RTV jezičkim emisijama na nekom od vlaških govornih idioma neodržive su i neistinite.

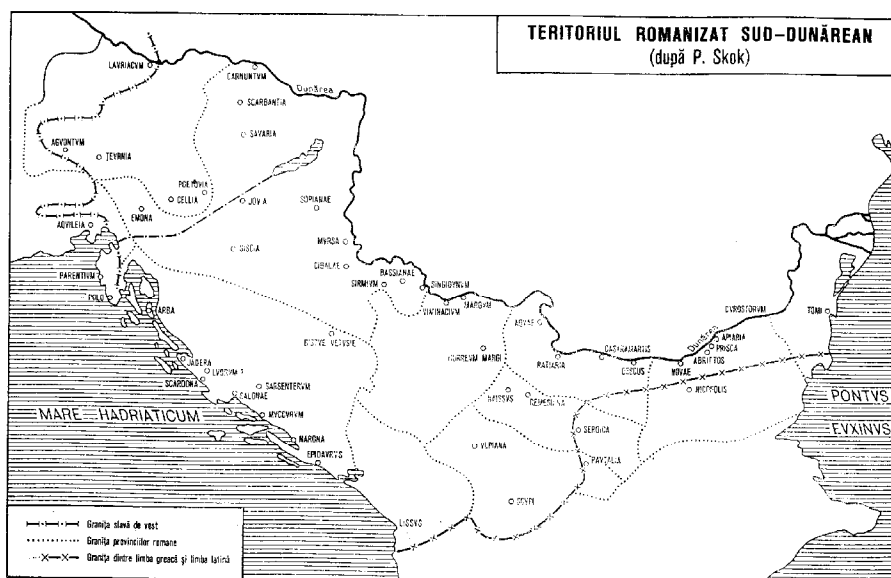
Bez organizovanja vlaške redakcije, uz jezičko znanje vlašskog jezika adekvatnog kadra i visokog profesionalizma u radu, zatim *postojanje gramatičkog priručnika* (sintaksa) i Leksikona vlašskog jezika (morfologija) za taj rad, kao i nesporne finansijske

održivosti tih emisija, javnost će i ubuduće da se zaglušuje propagandističkim neistinama. Pritom, imajući u vidu realizovane vlaške eksperimentalne emisije Radio i televizije Bor na govoru Vlaha Muncana / Ungurjana 2008, Savet za međunacionalne odnose SO Bor je na navedene imperativne potrebe blagovremeno i jasno ukazivao.

Dakle, u neisikrenom okruženju, nastavak emisije u Boru je farsa za lakoverne tako da bi o tome moglo da se iskoristi jedna sintagma čuvenog Nikole Pašića izrečena u drugom kontekstu, ali sada dajući joj bukvalni smisao: “Da se Vlasi ne sete”!”.

Borska televizija je po osnovu “emisija na jeziku manjina” izborila status regionalnog javnog servisa i time je očuvala uhleblja za zapošljene. Ta promena, koja se dogodila uz licitiranje vlaških garantovanih prava, Vlasima nije donela očekivani kulturološki zaokret u medijima jer je emitovani vlaški jezik neprihvatljiv i karikaturalan. Tu zloupotrebu medija, nažalost, toleriše i lokalna i republička vlast i time se obe loše legitimišu vezano za “pošteno i pravedno” uvažavanje vlaških prava pred EU monitoring organima.

Institucije u Srbiji (SANU sa Balkanološkim i Etnografskim institutom i univerzitetskim katedrama za antropologiju i romanistiku), kao i institucije u Rumuniji (RANU, Institut “Iorgu Jordan – Al. Rosetti”, Institut “S. Pușcariu“, te katedre za lingvistiku, dijalektologiju i antropologiju), na obe strane imaju kapacitete i kompetencije da u semantičkom i svakom drugom pogledu pomognu rešavanje vlašskog pitanja i usmeravanje ka dobrom ishodu, na bazi poznatih istina i saradnje, a ne na osnovu nacionalnih mitomanija. Za srpsku i rumunsku stranu prostor romanizacije balkanskih starosedelaca, kao prostor zajedničke etnogeneze gde su nastali savremeni Rumuni, u arhaičnijem pakovanju kao Vlasi, veoma je poznat (*Al. Rosetti, ISTORIA LIMBII ROMÂNE, p. 775, Harta nr. 17, București 1986*).

U svemu ovome mora da se zna da se na Balkanu dijalekti rumunskog jezika proučavaju samo na rumunskim univerzitetima, uključujući i banatski i muntenski subdijalekt kojim govore Vlasi u Srbiji. Dakle, to su adrese koje mogu da se uključe u obezbeđivanje kadrova za pomenuti posao.

Ako se zaviri u prvi nalog Radio televiziji Bor koji je, u vezi sa emisijama na vlaškom, ovoj televiziji poslao *Odbor za službenu upotrebu jezika i znakovnog pisma NSVNM* aktuelnog saziva, vidi se da je to u suštini bio akt o gašenju vlašskog jezika uvođenjem srpskih tuđica. Sporna formulacija tog akta promenjena je intervencijom Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2012. Bez poboljšanja!

AGENDA O VLASIMA trebalo bi da doprinese oslobađanju vlaške zajednice svih do sada implementiranih nesuvislosti bilo s čije strane da je to inspirisano i nametnuto.

Institucionalna nebriga o vlaškom jeziku u medijumima, radi stvaranje uslova održivosti profesionalnih i estetsko-kulturoloških kriterijuma za takvu aktivnost, ovu važnu temu usmerava na razmatranje u Parlamentarnoj Skupštini Saveta Evrope. To ne bi bilo prvi put. Pamti se kada se to dogodilo na intervenciju makedono-vlaških (arumunskih, cincarskih) intelektualaca iz Republike Makedonije i iz dijaspore, uz podršku interpelacije koju je inicirao katalonski evroparlamentarac, socijalista *Lluís Maria de Puiga*, pa je iz te akcije proizašla preporuka 1333 Komiteta ministara EU balkanskim zemljama, radi ukidanja represivnih politika prema makedonskim Vlasima (Arumuni, Armani / Cincari).

Sprovođenje izbora za Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine mora da se uskladi s činjenicama o njenoj registrovanoj zastupljenosti na prostoru istočne Srbije.

OPŠTINE	REGIONALNA IDENTIFIKACIJA	VLASI	Vlaški jezik	Ostali govornici vlašskog	Rumuni	Govornici rumunskog
Bor	Ungurjani/Munćani	6701	5803	- 898	293	267
Petrovac na Mlavi	Ungurjani	4609	5540	+ 931	217	249
Negotin	Carani	3382	7231	+ 3849	274	317
Kladovo	Carani	788	1615	+ 827	156	160

Kao što se zna, Vlaha ima u 18 opština istočne Srbije, a za osvrt na sistem izbora indikativna je distribuciju vlašskog stanovništva u dve “ungurjanske” i dve c”caranske” opštine.

Biračko pravo za neposredne izbore nacionalnih saveta nacionalnih manjina ostvaruju birači upisani u poseban birački spisak a posredni se realizuju u skupštini elektora, koju čine elektori podržani izjavama propisanog broja članova date zajednice.

Pravo učešća na izborima za izbor Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, na osnovu upisa u poseban birački spisak, imaju Vlasi i Vlahinje iskazanog kompletnog identiteta (pripadnost vlaškom etničkom entitetu i znanje vlašskog jezika).

Hipotetički slučaj je, na primer, da na izborima za NSVNM najviše glasova dobije neka lista iz “caranskih opština” gde je očigledna disproporcija broja stanovnika vlaške nacionalnosti u korist onih koji se delimično prepoznaju po maternjem jeziku, ili su u potpunosti napustili vlaško izjašnjavanje. Oni koji su se deklarirali po jeziku su verovatno “čisti Srbi”, pa po etničkom principu nisu birači članova NSVNM niti bi moglo da budu njegovi članovi. Tako se aktualizuje pitanje za institucije sistema pa i šire, koje se tiče neophodnih izmena i dopuna u Zakonu o nacionalnim savetima, jer mora da se objasni koga bi takvi izabrani nevlaški “vlaški” predstavnici zapravo zastupali?!

Na taj način dolazi se do problema neophodnog ponderisanja broja pripadnika vlaške zajednice u svih 18 opština kao zakonskog rešenja da se ne poremeti autentičnost prostornog zastupanja manjinskih Vlaha u NSVNM.

Pokušaji promene vlašskog imena i neke druge akcije derogiranja vlašskog imena ukazuje na činjenicu da se na caranskoj strani promovise jedna virtuelna vlaška svest, kojoj je podložna i rada i lokalna i centralna vlast?!

Navedena popisna nesrazmera broja pripadnika vlaške zajednice navedenih oblasti, koji ne iskazuju svoju stvarnu etničku pripadnosat, osim što se tako legitimišu kod susreta sela jer imaju samo takvu autentičnu ruralnu kulturu i nasleđe, može lako da se retoričkim pozivanjem na demokratiju i demokratičnost pretvori u “nevlašku” majorizaciji manjine u manjini. Zato mikro rezultati popisa na terenu mora da se analiziraju socio-antropološkim i demografskim metodama, pa ih treba obavezno i pribaviti od Zavoda za statistiku Republike Srbije.

Dolazi se do konstatacije da je **vlaškoj zajednici elektorski sistem izbora nacionalnog saveta prirodni u očuvanju neophodne zastupničke autentičnosti**. To je put da se spreče i makar ublaže posledice aktuelne “partizacijske” i populističke dominacije koje su servirane Vlasima kao demokratska dostignuća i demokratičnost.

Prethodne konstatacije ukazuju na neophodnu potrebu da se postojeća zakonska regulativa u oblasti ostvarivanja prava manjinskih zajednica u Srbiji preispitaju, izmene i dopune.

***

II DEO

- MALA HRESTOMATIJA REPERA VLAŠKE ISTORIJE -

Izvori o Vlasima u istoriji Balkana počinju da se javljaju još u drugoj polovini IX veka. Otada pa do danas raspoloživa je ogromna količina takvog dokumentovanja, koja i

uz neke manje kontroverze može da posluži nepristrasnom sagledavanju pozicije Vlaha na Balkanu, uključujući i problematika pristupa rešavanju njihovih etničkih prava.

Ovde se daju izvodi iz poznatih dela dominantno srpskih autora, koje bi moralo da prouči svaki učesnik u diskursu o Vlasima i njihovim pravima, koji pretenduje da utiče na tok rešavanja „vlaškog pitanja“. Posebno je to važno za vlaške NVO i političke partije, zatim za članove NSVNM, članove resornih organa Vlade Republike Srbije koji se bave Vlasima i druge institucije i političke faktore, te novinare i druge zainteresovane, kao i sve one koji sebe vide u nekom važnom svojstvu u diskursu o Vlasima a ne nastupaju populistički, na osnovu ličnih predrasuda i sopstvenog neznanja.

**Vladimir Karić, SRBIJA, opis zemlje, naroda i države,
Beograd u Kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji, 1887 - fototipsko izdanje 1992,
Kultura – BEOGRAD**

Str. 92:

...

Srbi ... u Srbiji čine nešto više od jedne četvrtine svih Srba, kojih danas (1887. god. – p.p.) ima preko 7.300.000.

Ostale narodnosti u Srbiji ne čine ni 10 % od ukupnog njenog stanovništva, a među njima su daleko najjače zastupljeni Vlasi, koji broje 7,47 % od svega stanovništva.

Vlasi žive u severoistočnoj Srbiji, između Morave, Dunava i Timoka. Granica im je na jugu pruga, koja bi sastavljala Veliku Moravu sa Timokom, a bila bi povučena sa zapada pravce na istok i to preko planine Rtnja. Među ovim Vlasima teško danas da ima potomaka onih straoedelaca, koje Srbi zatekoše, doselivši se ovamo.

...

Str. 93/94:

...

... Kučevo i Braničevo bili su pre najeзде Turaka gusto Srbima naseljeni, ali su im ratovi u drugoj četvrtini petnaestog veka znatno proredili stanovništvo. Godine 1481, pak, kad su knez Pavao i Zmaj despot Vuk preveli preko 50.000 duša u Banat, ovi krajevi su morali ostati gotovo sasvim pusti (istorijska istina može da se nađe u Istoriji Srba V. Ćorovića – p.p.). Tako je stvorena mogućnost za naseljavanje narodom iz drugih krajeva, tim pre, što su doline Mlave, Peka i Timoka rodnošću i pitominom vazda imale dovoljno privlačne snage za okolno stanovništvo.

*U tome su se vremenu stali ovamo doseljavati i **Vlasi iz Rumunske i Sibinja**. Te su seobe izazivale i velike nezgode kojima behu izlagani u njihovoj otadžbini. Iz Sibinja su se počeli naglo doseljavati tek za vreme vlade Franca Josifa (Josif II, sin Marije Terezije - p.p.), pred Kočinu Krajinu usled veoma groznoga svirepstva, kojim je ugušivana njihova tamošnja pobuna pod Horijom (Horijom, Kloškom i Krišanom 1784. godine - p.p.). Ovi*

Vlasi odovud naselili su se po Kučevu i Braničevu, a prešli su ponegde i odonud vodomeđe, u vodopadu Timočku.

Da je jače doseljavanje ovih Vlaha padalo u dočnija vremena svedoči nam i izveštaj egzarha Maksima, pisan 1733 godine, u kome su nabrojana sva sela, što su onda u Braničevu i Kučevu postojala, pa im pomenut i broj stanovnika i njihova narodnost, ali u kome nema nikako mnogih sela, što ih danas u tome kraju nahodimo, i sa stanovništvom isključivo vlaškim.

Kučevski i Braničevski Vlasi zovu se Ungurjani, što kazuje da su iz Madžarske (Banat i Erdelj bili su deo srednjevekovne Ugarske do 1526/1541. kada postaju deo Osmanlijskog carstva - p.p.); oni govore i danas narečjem njihova jezika, koji se govori u Sibinju .

Vlasi pak iz Vlaške počeli su se jače doseljavati odmah po oslobađanju Srbije, a njihova najača seoba pada tek posle 1832. godine, usled nekakvog regulamenta, koji je i onako bedno stanje seljaka Rumunske učinio još bednijim. Ovi Vlasi iz Rumunske zovu se Carani, što znači da su iz zemlje Vlaške, a govore narečjem koje se tamo govori.

...

Str. 95:

...

Osim ovih stalno nastanjenih Vlaha ima ih, i ako samo nekoliko stotina i takvih, koji nemaju ni kuće ni kućišta, nego leti žive sa svojim stadima po planinama južne Srbije, na kojima ima suvata, a zimi silaze u župnije predele, poglavito u Dobrič, i tamo prezimljuju. Oni se zovu Kucovlasi, a narod ih naš zove i Crnovuncima (Karaguni, Karakačani, Sarakačani - p.p.). To su potomci onih Vlaha, koji su i u doba stare srpske države živeli po celom Balkanskome poluostrvu i na isti način kao i danas ovi što žive: držali ovce i bavili se o prenosu trgovačke robe, pošto su vazda kao i danas držali mnogo i konje.

...

Po tome što mnogi (Cigani – p.p.), osobito čergari, govore Vlaški, može se s razlogom uzeti da, su se k nama iz Vlaške doselili. ... Naš ih narod i zove Karavlaški Cigani.

Miloš Đ. Milićević, KNEŽEVINA SRBIJA, Beograd, 1876

Str. 922:

... Vlaški je jezik opet dvojak: caranski i ogurjanski. Prvim govore oni Vlasi, koji se drže da su starosedeooci, a drugim oni koji su se doselili u ove krajeve iz Austro-Ugarske iz Erdelja, za vreme Princa Jevđenija (Eugena Savojskog oko 1722. godine – p.p.), kad su ova mesta zbog ratova ostala bila bez života.

[Planinski Vlasi u Munteniji, u Erdelju, Banatu, ... nazivani su Ungur(j)eni a ne Ogur(j)ani, kao što i Emil Picot greši kada u svojoj knjižici štampanoj u Parizu 1889. godine ovdašnje Ungurjane naziva *Ingurani*. Kod Vlaha-planinaca, govornika banatskog planinskog narečja, naziv „Ungurjanj” nije poznat niti

odomaćen, ali ga znaju jer ih tako prepoznaju Vlasi iz Krajine, a međusobno se nazivaju *Munćanj*, što odgovara srpskom – Planinci/Gorštaci. Na primer, u planinskom selu Krivelju oni koji su u centralnom naselju – u „selu“- svoje meštane locirane uzvodno, na nešto većoj nadmorskoj visini, nazivaju na vlaškom *Munćanj*. Slično je i u selu Jabukovac, ali tamo postoji i razlika u govoru onih koji su u seoskom pribrežju – „*Ungurjanj*“ ili „*Susenj*“, od *sus* – na srpskom *gore, visoko*, dok su „*Kîmpenji*“ tj. „*Čaranji*“ meštani istog sela, koji su em ravničari naseljeni u polju – na vlaškom *kîmp*, em su i govornici caranskog idioma – „*Žosenj*“, od vlašskog *žos* – na srpskom *dole*. U tom smislu može da se razmišlja o nazivima rumunskih oblasti „*Dolj*“ (Dolž) i „*Gorj*“ (Gorž) koji su nastali od slavizama „*dole*“ i „*gore*“. Sve ovo može da se sublimira činjenicom da i kada govore isto narečje, krajinski Vlasi će svoje susede koji su na uzvisinama većim nego što je njihov seoski prostor nazvati „*Ungurjenj*“, pa je to inspirisalo jednog intelektualca iz Mihajlovca (prof. J. Pejkić) da izgovori sledeću sintagmu: „Odavde do Beograda *svi Ungurjani* imaju svoje „*Ungurjane*“!“ S obzirom i na druge nazive „*Gorali*“ u Poljskoj i Moravskoj kojima se pripisuje vlaško poreklo, te „*Pădurenj*“ za brdske Vlahe u vidinskom kraju u Bugarskoj, etimologija Ungurjana vezana za srednjevekovnu Ugarsku verovatno ima smisla da se preispita, odnosno poveže sa slovenskom osnovom *GORA* - ljudi koji potiču iz *GORE*, Gorštaci – p.p.).

Vladimir Ćorović, ISTORIJA SRBA, Drugi deo, BIGZ, 1989.

Str. 123:

...

Osamdesetih godina XV veka bilo je više borbi na južnim granicama Ugarske i u Bosni. Inicijativu su davali skoro podjednako srpski pogranični zapovednici koliko i Turci. Despot Vuk isticao se neobično. Tako u jesen 1481. godine, kad je razbio vojsku smederevskog zapovednika Skenderbega, pa provalio u Srbiju sve do Kruševca. Srpski letopisi beleže kako despot Vuk tada „rasipa“ Kruševac. Odveo je iz njegove okoline preko 60.000 srpskih duša (što je u izvesnoj kontroverzi u kontekstu priče o Vlasima sa podatkom kod Karića, ali to ne menja njenu suštinu – p.p.), a celu oblast je opustošio.

...

Str. 129:

...

Veze između Srba i Rumuna postojale su od druge polovine XIV veka sve srdačnije i sve neposrednije. Posle pada bugarske države oni su se pred zajedničkom opasnošću od Turaka, kao dve hrišćanske i pravoslavne države, približile u znatnoj meri. Uticao srpske pismenosti oseća se na vlaškom području kroz ceo XV i XVI vek, dok je uticaj srpske umetnosti počeo i ranije. Lepi rumunski manastir Kozja, podignut 1386. godine, očigledna je imitacija naše Ravanice; a srpskih uticaja moravske škole ima i više. Na dvoru službena kancelarija je slovenska, a takva je i sva crkvena književnost. ... „Srpska struja“, piše N. Jorga (najpoznatiji rumunski istoričar – p.p.), „proširi se na štetu vizantiske jerarhije“. On naročito ističe značaj Nikodima Grčića, učenog srpskog monaha rodom iz Makedonije, koji je podigao više manastira u današnjoj Rumuniji i uveo u njih slovenski duh. Suzbijajući uticaj pristalica Firentinske unije (1439. - p.p.) moldavsko sveštenstvo uputilo je sredinom XV veka svog mitropolita Teoktista u Srbiju da ga tu posveti pečki patrijah. Srbin, carigradski patrijarh Nifon, s kraja XV veka, našao je svoje utočište u Vlaškoj i tamo je izvršio kanonsku konstituciju njihove crkve.

Rumunske hronike beleže da je Maksim (Branković, koji je sa majkom i bratovljevim moštima iz Srema otišao u Rumuniju – p.p.) vršio osetan uticaj na vlaškom dvoru. Njemu se

pripisuje u veliku zaslugu što je izmirio Jovana Radula sa moldavskim vojvodom Bogdanom, i to pred samu borbu između njih. Možda je bilo i njegove saradnje u radu patrijarha Nifona, koga je, misli se, on preporučio vojvodi Radulu. Za njegova vremena počela je rad slovenska crkvena štamparija u Rumuniji sa stamparem Makarijem, koji će, po svoj prilici, biti onaj crnogorski štampar Crnojevićevih izdanja (koji je izbegao sa Oboda na Cetinju u manastir Dealu kod Trgovišta, severno od Bukurešta – p.p.). U Vlaškoj je Maksim primio episkopski čin i postao je mitropolit njihove novoorganizovane crkve. Verovatno je zbog njegova ugleda došlo do braka između mladoga Njagoja Basraba i Despina Branković, koji će posle biti pomagači naših manastira. Vladika Maksim ostao je u Vlaškoj sve do Radulove smrti (u jesen 1507). Naslednik Radulov, vojvoda Mihnja, nije bio čovek sa kojim bi Maksim mogao raditi. ... Ne slažući se sa njim, Maksim udesi da mu se poveri jedna misija na ugarskom dvoru. Kad je svršio poveren mu posao, on ne htede više da se vraća u Vlašku, nego siđe ponovo u Srem, a za njim doskora stiže i njegova majka. U otadžbini je Maksim postao beogradski mitropolit, imajući pod svojom duhovnom vlašću sve Srbe u Ugarskoj. Godine 1512. došao je na vlaški presto Jovan Njagoje Basarba, prijatelj Maksimov, „veličanstveni zaštitnik umetnosti“. Uglavnom njegovom pomoću dovršio je Maksim Manastir Krušedol, kao zadužbinu poslednjih Brankovića. ... Sem Krušedola Maksim je podigao staro Hopovo, a možda i Pribinu Glavu.

Marinko Stanojević, ZBORNIK priloga za poznavanje TIMOČKE KRAJINE, Knjiga IV – Antrpogeografski pregled Timočke Krajine, Zaječar, 1937

Str. 43:

... U Timočkoj Krajini se ukrštaju, na ime, dinarci, kosovci, moravci, timočani, šopovi, vidinski zagorci i doseljeničko rumunsko stanovništvo iz Erdelja i Rumunije. Široko je ovde i raznovrsno polje za rad na proučavanju narodnog života u najširem smislu te reči: za etnografa, lingvistu, arheologa, i.t.d.

I doista najizrazitiji pretsatvnici naše nacionalne nauke, počevši sa znamenitim naučnim radnikom Stojanom Novakovićem, kao što su: D-r Jovan Cvijić (svojim temeljnim antropogeografskim i geografskim ispitivanjima), D-r Aleksandar Belić (svojim proučavanjima dijalekata Istočne Srbije), D-r Tihomir Đorđević (svojim priložima za poznavanje naših Rumuna, u arhivskim istraživanjima i.t.d.), D-r Nikola Vulić (svojim proučavanjima i publikacijama antičkih spomenika iz Timočke Krajine), i.t.d. udarili su solidan temelj proučavanju Timočke Krajine. ...

Prosvetne prilike u Timočkoj Krajini i u Zaječaru

Str. 27:

... Tek iz doba Austrijske administracije (1718–1739) imamo sada jedan opširniji podatak o prosvetnom stanju onog dela Timočke Krajine, koji ide od sela Trnavca pa do

Poreča u Krajini i Ključu. To je izveštaj Požarevačkog egzarha o sveštenučkom stanju u tom kraju (1736 god.).

Požaveravčki egzarh išao je te godine od sela do sela i izvršio ispit sveštenika o njihovom „materijalnom i intelektualnom stanju“. Po njegovom izveštaju, te godine je bilo u ovom delu Timočke Krajine dvadeset i dva sveštenika, od kojih deset iz Timočke Krajine, a ostalo doseljeno iz Karavlaške i Rumunije. ... Knjige, koje je egzarh našao kod ovih sveštenika, bile su jedine knjige koje su uopšte postojale u ovom kraju. Sve su one bile crkvene, obredoslovne. Svega je tih knjiga bilo 92, od kojih na slovenskom jeziku 81 i na rumunskom 11.

...

Prva škola u Zaječaru otvorena je 1830 godine, a prvi sveštenik, neki Vlah Barbul, bio je 1780 do 1790 god.

7. Vlasi ili Rumuni

Str. 63:

... Rumunsko stanovništvo Timočke Krajine se deli na Ungurjane i Carane. Ungurjani su doseljenici iz Erdelja, Carani iz Rumunije. Granična je linija među njima linija koja ide od Miroča na Deli – Jovan i Sto. Ali su se oni, raznim migracijama s istoka na zapad, jako izmešali.

Između Ungurjana i Carana ima razlike u jeziku, nošnji, pa i u fizičkoj razvijenosti. Ungurjani, na pr., jako umekšavaju zubne suglasnike (d, t, z i s) ispred mekih vokala (e, i).

Prema svojim osmatranjima i proučavanjima rumunskih naselja, zaključujem da među našim Rumunima – Vlasima – nema ni malo starinskog stanovništva. Sve su to doseljenici. Pada u oči jaka pokretljivost rumunskog stanovništva. Za njih Dunav nije nikakva smetnja u komuniciranju između Vlačke i Krajine. Na svojim lakim čamcima i lađicama, tzv. Oranicama, pa i prostim plivanjem, vrlo su često prelazi s jedne strane na drugu.

Odmah po konačnom oslobođenju Timočke Krajine, nastalo je znatno komešanje stanovništva na granici srpsko-rumunskoj, na Dunavu. Svakodnevno prebegavanje stanovništva preko Dunava u Krajinu iz Rumunije, i obratno, bila je najobičnija pojava. Knez Miloš je preko svojih pograničnih vlasti, energično nastojavao da se begunci iz Rumunije što lepše prihvataju i njima naseljava zapustela pokrajina. U vrlo velikoj većini bilo je prebegavanje iz Rumunije u Krajinu, dok jre prebegavanje iz Krajine u Rumuniju bilo slabije. O tome ima dosta lepih podataka u arhivskoj gađi, koju je publikovao D-r Tihomir Đorđević u Nase lji ma, knj. 22 Srpske kraljevske akademije.

Knez Miloš je davao sve moguće povlastice, samo da se ovoga stanovništva što više privuče u Krajinu iz Rumunije. Napominjem samo slučaj sa obrazovanjem sela Mihailovca od stanovništva Velikog Ostrva – s. 120-150 (jedinog masovnog preseljenja kao posledice vrlo nepovoljnog zakonskog akta za ruralno stanovništvo, tzv. Organskog Regulamenta iz tridesetih godina XIX veka u Vlačkoj, što se, iako je netačno, generalizuje u srpskoj publicistici kao najdominantnije naseljavanje Vlaha u istočnu Srbiju, dok na osnovu istraživanja D-r Đorđevića može da se izvede taj broj novodošlih Vlaha za celu Srbiju na oko 500 – p.p.).

Naprotiv, sa rumunske strane činjene su sve moguće teškoće ovom prebegavanju rumunskog stanovništva u Krajinu (videti dokumentovanu studiju dr Tihomira Đorđevića u knjizi: *Iz Srbije kneza Miloša, II. str. 90 - 113.*)

**Feliks Kanic: SRBIJA, zemlja i stanovništvo,
Druga knjiga, treće izdanje, Beograd 1987**

Str. 400/401:

... U crkvi „Curtea de Argeș”, koju je osnovao Njagoje Besaraba i obnovio vojvoda Radul, javljaju se, na primer, **pored ktitora Njagoja, Radula i Vladislava i slike srpskog kneza Lazara i njegove supruge Milice, koji su već vlaškom vojvodi Vladu I pomogli da sagradi crkvu u Vodici i Radu Besarabi da ukrasi onu u Tismani.**

S druge strane, učestće pomoćne vojske na Kosovu, koju je caru Lazaru poslao moldavski vojvoda Petar Masutin (Mușatin, Mușatu - p.p.), ovekovečeno je jednom, nažalost slabo očuvanom freskom na južnom zidu crkve u Lopušnji. Koliko su odnosi između Vlaha i Srba ostali i dalje dobri, pokazuje to što je despot Stefan Lazarević vlaškom manastiru Vodici, a isto tako i Tismani (1407.), ne samo pismeno potvrdio dobra koja im je poklonio njegov otac već je nastojao da njihov prinos poveća oslobađanjem od dažbina i intenzivnijim naseljavanjem Vlaha.

Pri tako prijateljskim susedskim odnosima pojava vlaškom vojvode kao graditelja crkve u Srbiji ne mora da bude ništa neobično, utoliko pre što je osećanje nacionalne pripadnosti u srednjem veku bilo toliko slabije od osećanja verskog zajedništva da su vlaški plemići sagradili nekoliko crkava čak kod dalekog Trnova; osim toga **treba imati na umu da je oko 1501. Krajina već bila jako rumunizovana.**

Str. 437:

... Časove provedene u Lazarevićevoj patricijskoj kući ubrajam među najprijatnije koje sam doživeo u Negotinu već i zbog same istorijske draži koju su imale prostorije u kojima je nekad stanovao Lazar Lazarević, otac ova dva brata. On je sa Čardaka, kao „oborknez krajinski“, 1842, godine pročitao proklamaciju kneza Mihaila protiv Vučića, na rumunskom i srpskom jeziku, zbog čega ga je Vučić, kad je pobedio, kaznio sa pet meseci zatvora. Njegov isto tako ugledan brat Jakov, koji je govorio nemački i grčki, primao je u konaku, u tursko vreme najboljem i okruženom divnim zelenilom, čuvene paše, ruske generale i – **last but not least** – Vuka kad je dolazio da zapisuje narodne pesme o Hajduk-Veljku.

Dragoljub S. Petrović: VLASI SEVEROISTOČNE SRBIJE KAO ETNIČKI ENTITET, Naučni skupovi SANU, knjiga LXXXIV, odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996.

Str. 796:

... Problem etničkog karaktera srbijanskih Vlaha ne može se razrešiti bez dubljeg poznavanja istorije i pomoćnih nauka: etnologije, lingvistike, arheologije, antropologije naroda evropskog jugoistoka (što je tek u današnje vreme uveliko učinio dr Slavoljub Gacović u svom doktoratu: ROMANIZACIJA I ROMANSKO STANOVNIŠTVO TIMOČKE ZONE OD I DO XVI VEKA, Bor 2012. – p.p.). Dosadašnja oskudna naučna istraživanja dozvoljavaju nam da izvodimo zaključke koji katkada imaju samo hipotetičnu vrednost.

Str. 798:

... Vlasi govore dijalektom koji je rumunski po svojom osnovnim jezičkim osobinama.

Str. 799/800:

... Iz doba pod Turcima interesantni su neki defteri s kraja XV i početka XVI veka, koji sadrže imena nekoliko vlaških sela i njihovih stanovnika u Braničevu, vidinskom i smederevskom kraju.

Žitelji sela Neligovine u Braničevu, na čelu sa svojim primićurima, nose slovenska i crkvena imena. Isti je slučaj i u pet vlaških sela „vilyet-a Izviyd“. Zatim, tekst kanun-name, kojim se predviđaju feudalne obaveze vidninskih, braničevskih i smederevskih Vlaha.

... Pitanje nastanka Vlaha u krajevima severoistočne Srbije u tesnoj je sprezi sa problemom stvaranja rumunskog naroda. Ostavljajući po strani pitanje da li su za formiraanje Rumuna kao jezgro poslužili Dako-romani ili balkanski Romani, činjenica je da se tokom ranofeudalnog perioda Romani u Rumuniji malo ili uopšte ne pominju u istorijskim izvorima.

Prostrane ravnice u Vlaškoj i Banatu u ovoj eposi bile su naseljene slovenskim zemljoradnicima, jako proređenim naježdama Avara, Bugara, Mađara, potom Pečenega i Kumana. Pridošli balkanski Romani i stočari sa Karpata, još pre nego što su se izmešali, bili su jednim delom etnički slavizirani. Manje podložni feudalnim okvirima i ratnim pustošenjima od Slovena ravničara, sa vanredno snažnim natalitetom, oni asimiluju Slovene i druga plemena u Erdelju, po kotlinama i rečnim dolinama, a od XIV veka, kada su prvi put stvorili čvršću državnu organizaciju, preplavljaju ravnice Moldavije, Velike i Male Vlaške, Bukovine, Besarabije, Krišane, Maramureša i Banata. Ipak, na osnovu mnogih posrednih dokaza, može se poverovati da Vlasi, ma koliko bili ekspanzivni i lako pokretljivi, sve do druge polovine XV veka, nisu mogli da se masovnije sele na desnu obalu Dunava, budući da se do tada ni na levoj još nisu učvrstili.

Str. 801:

... *Izveštaj komandanta temišvarske uprave Evgenu Savojskom od 20. oktobra 1722, govori kako je rešen problem naseljavanja istočnog dela okupirane Srbije (Krajina, Ključ, golubačko podunavlje, Zvižd, Homolje), koji je bio pripojen temišvarskoj administraciji).*

“Ima dva dana kako sam se vratio iz posete sa granica na Timoku i Kučajni. Sve sam zatekao u dobrom stanju a ono što me je činilo zadovoljnim je uspeh da naselja uspostave red, jer je ova zemlja počelo da se naseljava, tako da ima preko 2400 familija, dok ih prošle godine nije bilo više od 800; svi knezovi su me bez izuzetaka dočekali i uveravali su me da će privući sve svoje rođake.”

Nema sumnje da se ovde radi o doseljenim Vlasima iz rumunskih krajeva što se vidi i iz zapisnika o stanju sveštenstva u Krajini i Ključu iz 1736. godine. Od 22 sveštenika 10 je rođeno u Karavlaškoj, 1 u “Ugrovlahiji” i 1 u Ribniku u Vlaškoj.

Str. 800:

... *Objasniti poreklo Vlaha u severoistočnoj Srbiji je težak posao. Dosadašnje tvrdnje o njihovom doseljavanju iz Rumunije u poznom feudalizmu nisu neoborive. ...*

Izvesni podaci čine verovatnom pretpostavku da je ovde bilo romanskog življa početkom XVI veka. Novija istraživanja ukazuju da je postojanje vlaškog stanovništva na ovom tlu dugi niz vekova sasvim moguć (poziva se na rad: Slavoljuba Gacovića u: „Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog Sandžaka“ – p.p.):

... Više nisam isključiv kao pre trideset godina kada sam tvrdio da se postojanje Vlaha može objasniti samo njihovim doseljavanjem iz Rumunije (u tekstu „Važniji momenti iz istorije nastanka Vlaha“).

Str. 804:

... *Prihvatanje srpskog imena i **Srbije kao otadžbine** („matica“ i „domovina“ = otadžbina“ su dva različita pojma – p.p.) od strane Vlaha nije nikakav presedan u istoriji.*

Kada se zna da su Nemci Elzasa i Lotaringije (Alzasa i Lorene - p.p.), koji su još davno pre revolucije imali svoje političke organizacije, pa i svoje škole, kroz Veliku francusku revoluciju postali vatreniji frankofili od pravih Francuza, onda je srastanje Vlaha sa Srbima u jednu nacionalnu celinu potpuno razumljivo (po iskustvenom saznanju Vlasi su to radili u veoma maloj meri benevolentno, a mnogo više dejstvom političkih, crkvenih i državnih mehanizama – p.p.).

...

Značajno je da je vlaško stanovništvo predstavljalo uvek siguran oslonac srpskog državnog centralizma. Srpska buržoazija nije imala potrebe da vodi prema Vlasima neku posebnu politiku, ili da poteže naročite političke mere ili sankcije, što se inače često primenjivalo u odnosu na nacionalne manjine. Opoziciona strujanja, najčešće nisu imala odziva kod Vlaha, kod kojih skoro redovno režimska zvanična

politika nailazi na potporu. Kroz čitavu istoriju Srbije i, kasnije, Jugoslavije, beogradski režimi gledali su na severoistočnu Srbiju kao na svoju Vandeju.

Str. 805/806:

... U toku Narodnooslobodilačkog rata 1941 – 1945, vremenu emancipacije nepriznatih nacionalnih kategorija otvaralo se pitanje Vlaha. Prvih posleratnih godina u Zaječaru se pokreće list „Vorba nostra“ na vlaškom kvazi-jeziku (autor nije objasnio zašto je vlaški kvazi jezik! – p.p.) pomoću improvizovane ćirilice. Radio Zaječar je davao emisije na tom siromašnom neizgrađenom jeziku (ko je, kako i po kojim kriterijumima je to utvrđeno autor ne dokumentuje! – p.p.). Budući da nije bilo dovoljno pretpostavki na kojima bi se zasnovala nacionalna i kulturna individualnost Vlaha (autor zaobilazi istinu: nije bilo političke volje a rezultat toga je vidljiv na popisu 1961. godine! – p.p.) nije prihvaćen institucionalni sistem kulturne i političke posebnosti (razlog više za institucionalnu AGENDU O VLASIMA – p.p.).

Vlasi u Srbiji poseduju sopstvenu etničku, etnografsku osobenost. Međutim, kroz istoriju do savremene javnosti nisu stigli do nivoa kulturne posebnosti kao pretpostavke ikakve kulturne autonomije (danas se situacija promenila pa ipak se u institucijama sistema prema vlaškoj proklamovanoj kulturnoj autonomiji indolentno ponašaju, pa se time naglašava institucionalna odgovornost za kontinuitet opisanog ponašanja iz prošlosti! – p.p.).

U tom smislu oni nisu dostigli stepen emancipacije Vlaha, Cincara u Makedoniji ili na primer Roma (Romi imaju Dekadu Roma, a institucije sistema zbog opisanog stanja nemaju jednu preko potrebnu AGENDU O EMANCIPACIJI, OČUVANJU I RAZVOJU VLAŠKOG ETNIČKOG ENTITETA! – p.p.).

Dakle, etnička kategorija, entitet bez javnih institucija i atributa (koje ustvari država nije dopustila da se stvore ili ih je ukinula preko svog partijskog aparata, pa vredi obelodaniti dosije „Vlasi“ u političkoj policiji u Zaječaru, o čemu je svojevremeno pisao dr Dragoljub S. Petrović! – p.p.).

U svim elementima te javnosti i sistemu kulture, školstva, crkve te čitavog javnog života oni su sastavni deo srpskog nacionalnog entiteta. Do danas je očuvana svest o pripadnosti posebnoj etničkoj kategoriji, ali u sklopu srpske nacije i njegovog društveno-političkog života u svim njegovim komponentama (iz ovakve škole mišljenja hrane se danas razne aktivnosti getoizacije Vlaha u odnosu na blisko romansko okruženje! – p.p.).

Njagu Džuvara (rumunski istoričar): Kratka istorija Rumuna za mlade, PLATONEUM, Novi Sad, 2004

Str. 29:

... Na osnovu zakonitosti o razvoju jezika lingvisti tvrde da je fuzija, stapanje kasnolatinskog jezika Vlaha i slovenskog jezika novih stanovnika počelo tek u IX veku, kada je transformisanje kasnolatinskog jezika u ono što bismo mogli nazvati

„prarumunski“ bilo zaokruženo; zbog toga je uticaj slovenskog jezika na gramatičku strukturu rumunskog (sintaksa) i na oblike reči (morfologija) skoro nikakav, ali je značajan u domenu leksike (uporedite, na primer, sa francuskim jezikom); mešaanje Galorimljana i germanskih naroda – Franci, Burgundi itd. – dogodilo se mnogo ranije i ono je, dakle, mnogo dublje uticalo na novolatinski jezik, naročito u morfologiji i fonetici.

Str. 33/34:

... Tekst u Letopisu popa Dukljanina iz XII veka, sugerise nam motiv zbog kojeg je romanska populacija (**Romani, Nigri Latini – p.p.**), u Dalmaciji, bežala u planine pred nekim slovenskim osvajačima: strah da će ih pagani progoniti zato što su bili hrišćani. To bi moglo objasniti zbog čega je mešanje Vlaha i Slovena u našim krajevima lakše sprovedeno nakon hristijanizacije, a u IX veku Bugara i Slovena koji su bili pod njihovom vladavinom.

Ali ne nazovimo još Rumunima potomke Dačanorimljana – zbog toga što imamo pravo da ih nazovemo Rumunima tek onda kada postoji jedan rumunski jezik, a rumunski jezik nastaje kada dolazi do simbioze, odnosno do uzajamnog utucaja i na kraju do mešanja Dačanorimljana i Slovena. Ako ne možemo za njih da kažemo Rumuni, kako onda da ih zovemo? Zovimo ih Vlasima.

Str. 34/35:

... Ime Vlah označavalo je i kod Germana i kod Slovena i kod Grka one „Romane“ koji govore latinski jezik. Znači, ako od sada kažem „Vlasi“, da znate da to znači precij Rumuna. A tako su nas nazivali stranci. **Mi smo sami sebe nazivali Români ili Rumâni** (srp. Rumuni), ili na jugu, na Balkanu, **Armani** (srp. Aromuni, Cincari), sa „protetičkim a“, koje je karakteristično za aromunski dijalekat.

Sve u svemu, starosedeooci su sačuvali ime Rumun dok su ih stranci nazivali Vlasima. Ja ću, dakle upotrebljavati i reč Rumun i reč Vlah ...

Konstantin Jireček, ISTORIJA SRBA, politička istorija, knjiga I
(fototipsko izdanje, Slovo Ljubve, BEOGRAD, 1978. – prvo izdanje bilo spremno za štampu u Beču o Novoj Godini 1911.)

Str. 37:

... Rimljani i Sloveni poznavli su se međusobno preko Germana. U izvorima iz doba rimskog carstva, zovu se Sloveni Venedi, isto tako kao Winidi u Nemačkoj u srednjem veku; Nemci ih još i danas zovu u Saskoj i Istočnim Alpima Vendi, Vindi (Wenden, Winden). Sloveni nisu nikada upotrebljavali ovo ime čije poreklo i značenje nije poznato. Pa i Vizantinci ne znaju za nj. S druge strane. Germani zovu Kelte i Rimljane Walh (množina Walhas), a isto se tako nazivaju kod Nemaca, sve do u novo doba, Retoromani i Italijani Walchen ili Wälsche. Otuda dolazi slovenski naziv za Romane Vlah (ruski

Voloh), u množini Vlasi. Tako se danas češki, poljski, slovenački nazivaju Italijani, a ruski, bugarski i srpski Rumuni.

Vojislav Stojanović: ETNOGENEZA NASTANKA VLAHA, VLASI I BALKANSKI NARODI, Estetika, Negotin, 2007.

Str. 237:

... *Rimska osvajanja na Balkanu i opasnost slobodnih Starobalkanaca da postanu robovi i ljudi druge kategorije, zbližila je Starobalkance i „dala proizvod“, koji nazivamo Valah, Vlasi, Cincari, Aromuni, Aramani i Rumuni (nihova regionalna unutrašnja imena severno i južno od Dunava razvila su se kao hipostaze – izvedenice od ROMANUS, odnosno pripadnosti Rimu stečenu romanizacijom; po Ediktu imperatora Karakale 212. godine nove ere koji se odnosio na romanizovane ne-Rimljane, taj prestižni status je glasio: CIVIS ROMANUS SUMM! – rimski sam građanin, tj. Rimljanin – p.p.).*

Vlado Drašković, UPOREDNA GRAMATIKA ROMANSKIH JEZIKA Fonetski razvoj, morfologija i tekstovi, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1994

Str. 5:

... *Ono što je moja davnašnja želja bila, i ostala, jeste da se što jednostavnije i što upečatljivije ukaže bar na izvestan deo brojnih elemenata srodnosti današnjih romanskih jezika. Naime, uprkos ogromnim međusobnim razlikama i gotovo neizmerno velikom broju dijalekata, jedinstvo romanskih jezika se još i danas u mnogo čemu pokazuje - zahvaljujući prvenstveno tradicionalnoj ortografiji (latinici – p.p.). U tom pogledu brojni slučajevi leksičkog poređenja pružaju očevidan dokaz.*

... *Stručnjaci ni do danas nisu sasvim saglasni u pogledu samog broja romanskih jezika. Međutim, ako je sporno da li se neki od dijalekata (npr. gaskonski, galicijski itd.) mogu smatrati posebnim jezicima, opšte je priznato da se u romanske jezike ubraja ovih deset:*

1) francuski, 2) provansalski (odn. oksitanski), 3) portugalski, 4) španski, 5) katalonski, 6) sardski, 7) italijanski, 8) retski (odn. reto-romanski), 9) dalmatski (odn. starodalmatski, romanski) i 10) rumunski.

Str. 17:

<i>latinski</i>	<i>grossum</i>	<i>mortum</i>	<i>portam</i>	<i>costam</i>
<i>romanski</i>	<i>grosso</i>	<i>morto</i>	<i>porta</i>	<i>costa</i>
<i>francuski</i>	<i>gros</i>	<i>mort</i>	<i>porte</i>	<i>cote</i>

portugalski	grosso	morto	porta	costa
španski	grueso	muerto	puerta	cuesta
italijanski	grosso	morto	porta	costa
rumunski	gros	mort	poarta	coasta

Internet strana o rumunskom jeziku
- DIJALEKTI I SUBDIJALEKTI (NAREČJA) RUMUNSKOG JEZIKA -

Rumunski jezik ima četiri dijalekta:

- *Dakorumunski dijalekt* – govori se u Rumuniji (i van granica Rumunije u njenom neposrednom okruženju, kao i južno od Dunava – p.p.).
- *Arumunski dijalekt (makedono-rumunski)* – govori se na prostoru istorijske Makedonije,
- *Megleno rumunski* – govori se na severu Grčke,
- *Istro rumunski* – govori se u Istri.

Narečja rumunskog jezika su one posebnosti narodnog govora, koje se manifestuju na raznim geografskim područjima Rumunije. Narečja ili subdijalekti rumunskog jezika su: **muntenski, moldavski, banatski, krišanski i maramureški** a govore se u provincijama po kojima su nazvana.

Međusobno se rumunska narečja razlikuju po nekim fonetskim i leksičkim posebnostima, po kojima se izdvajaju. Na primer, u Moldaviji i Banatu konsonante “**ci**” i “**gi**” izgovaraju se “**š**” i “**ž**”, dok se konsonante “**p**”, “**b**”, “**f**”, “**v**”, “**m**” ispred “**i**”, izgovaraju **chi** (kj), odnosno **ghi** (gj), **hi**, **ni** na primer – “*picioare*” = “*chicioare*”. Kaže se **porumb** i **zăpadă** u Munteniji, a **păpu** □ **oi** i **omat** u Moldaviji, dok u Transilvaniji ti nazivi glase **cucuruz** i **nea**.

Banatsko narečje je jedno od glavnih ogranaka severnih dakorumunskih narečja. To je i ogranak rumunskog govora u Srbiji, jer se govori kako u regionu Banata u Rumuniji i u Srbiji - na prostoru vojvođanskog severnog i južnog Banata. Takođe **ungurjanski govor**, koji govori jedan deo Vlaha u istočnoj Srbiji, pripada banatskom narečju (subdijalektu).

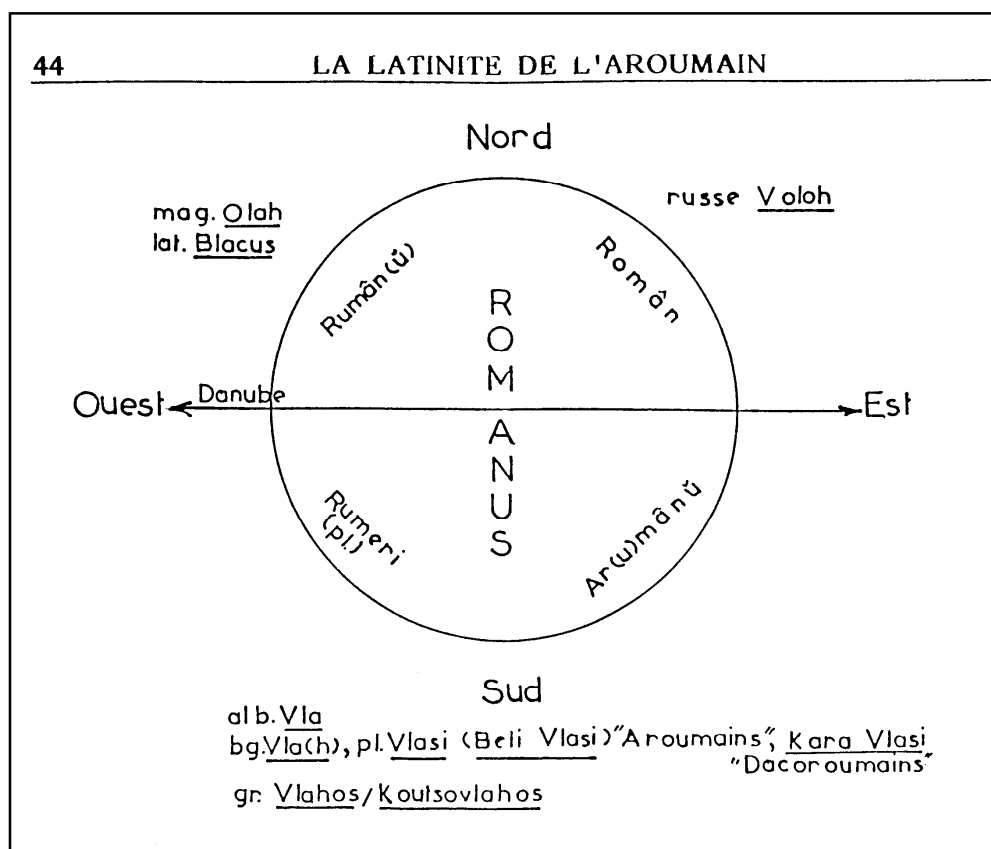
Banatski govor je lako razumljiv za govornike rumunskog književnog jezika. Ali postoje razlike u vokabularu, jače izražen u slučaju govornika iz Srbije.

Muntensko narečje je grupni naziv narečja dakorumunskog dijaalekta koja se govore u južnom Erdelju, a naročito u područjima koja se nalaze južno i jugoistočno od Južnih Karpata, Muntenije i u centralnom delu, kao i u Dobrudži. Muntensko narečje je najbliže rumunskom standardizovanom (literarnom) jeziku – naročito sa gledišta fonetike i leksike, budući da je to glavno narečje koje stoji u osnovi rumunskog književnog jezika (u Srbiji ono se govori preko Velikog Timoka do bugarske granice, da bi se nastavio u Bugarskoj u vidinskoj oblasti - p.p.)

Narečje zapadne Oltenije u oblasti Mehedinc, ima fonetske karakteristike (na primer ([t], [d] > [č], [dž]) koje mu daju izgled prelaznog narečja između muntenkog i banatskog narečja. Ta situacija postoji i u slučaju timočkog (krajinskog) narečja.

Matilda Caragiu Marioșeanu:
À PROPOS DE LA LATINITÉ DE L'AROUMAIN, "Zborlu nostru", Anlu V Nr.1
(18) 1988, Freiburg

Iz radova akademikinje Marioșeanu evo jednog prikaza veze romaničkih govora Balkana, koji se lingvistički svrstavaju u rumunski jezik.

Poznata latinska poslovice: **bate ferum dum calidum – kuj gvožđe dok je vruće**, na dijalektima istočnog romaniteta/latinитета izgleda kako sledi:

- dako-rumunski: *bate fierul până-i cald* (književna norma)
- istro-rumunski: *bate fleru pira-i cald*
- arumunski: *bati herlu până-i caldu*
- megleno-rumunski: *bati ieru până-i cald*

[U varjanti srbijanskih vlaških govora to je:

- *bate fieru până-i cald* (preko Velikog Timoka)
- *ba'e fieru/f'eru până-î cald* (Krajina, ravničari; Ključ)
- *baće fieru până-î cald* (Poreč, Crnorečje, Homolje, Braničevo, Resava, Morava).]

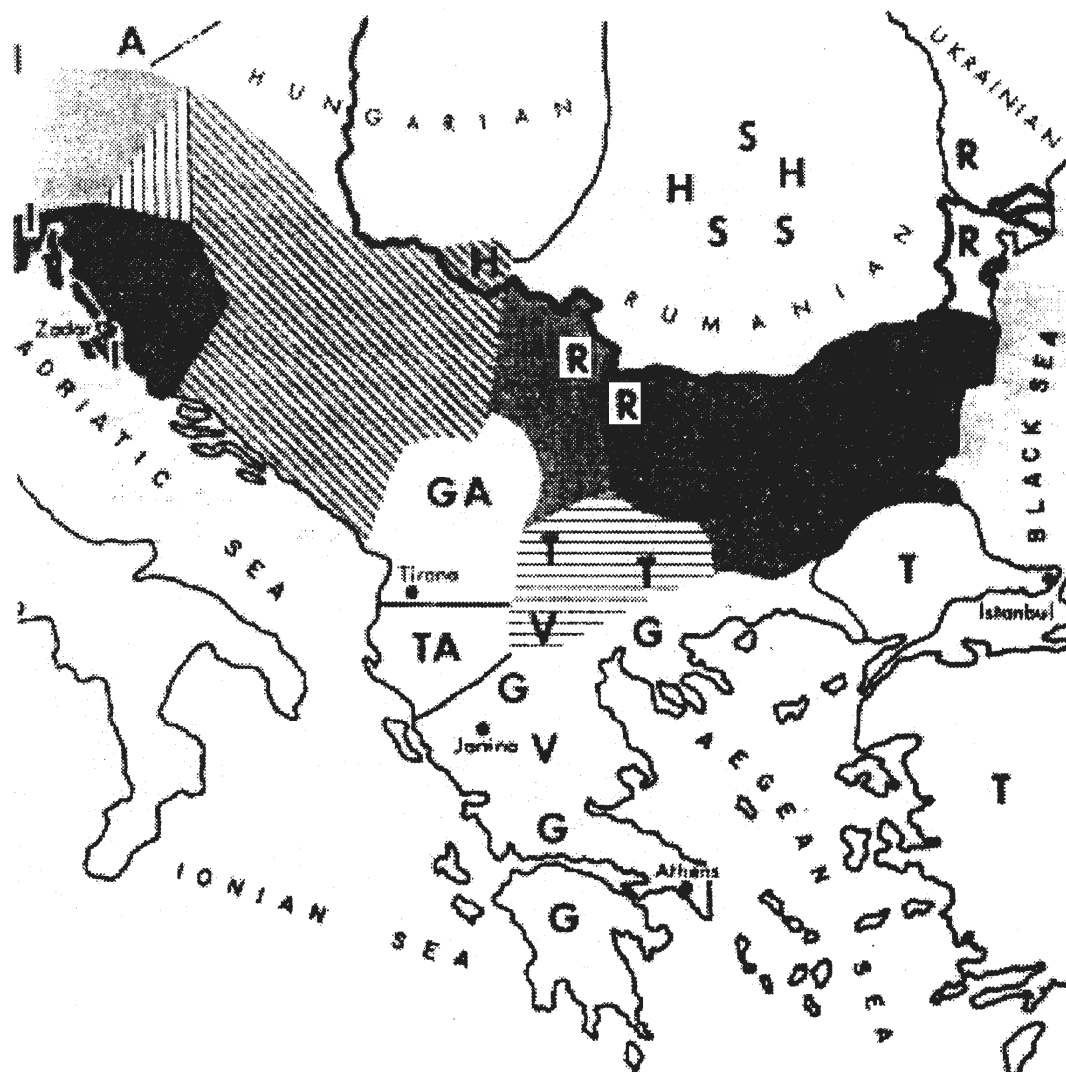
**Trajan Stojanović: BALKANSKA CIVILIZACIJA,
Centar za geopolitiku, Beograd 1995.**

Str. 110:

G – Grčki, **GA** – Gegski. Dijalekti severne i srednje Albanije, **TA** – Toskijski. Južnoalbanski dijslekti, **R** – Rumunski iz severoistočnih krajeva, **V** – Vlaški. Vlaški ili makedonsko-rumunski Rumunski iz Tesalije. Makedonije i Pinda., **T** – Turski dijalekti, **H** – Mađarski, **S** – Saksonski. Govore ga potomci nemačkih srednjovekovnih kolonista, **A** – Austrijski nemački, **I** – Italijanski.

Str. 111:

Slične, ali detaljnije, preglede jezičke situacije u delovima Balkana (ne računajući Rumuniju) čitalac će naći od: P. Vidal de La Blanch i L. Galloise (prir.), Géographie universelle, VII,

Méditerranée, 2. deo (zapravo 2. sveska VII toma) odeljak »Pays balakanique«, čiji su autori Y. Chataigneau i Jules Sion, Paris: Armand Colin, 1934, str. 405; Verner Markert (prir.), Osteuropa-Hanndbuch: Jugoslawien, Kēln/Graz: Bohlau Verlag, 1954, mapa II (između str. 32 i 33). Naša mapa jezičkih oblasti delimično se zasniva i na: Pavle Ivić, Die serbokroatischen Dialekte, Ihre Struktur und Entwicklung, I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe (Slavistic printings and reprintings, XVIII, C. H. Van Schooneveld, prir.), 's-Gravenhage: Mouton, 1958.

III DEO

- ELEMENTI ZA PREVAZILAŽENJE KRIZE U IDENTIFIKACIONOM, KOMUNIKACIJSKOM I INSTITUCIONALNOM DOMENU PERCEPCIJE I REŠAVANJA VLAŠKOG PITANJA -

Vlaški jezik kako sami Vlasi nazivaju svoje dijalektalne govore (narečja) nikako ne mogu da se nađu van nabrojanih romaničkih jezika. Na Balkanu postoji samo jedan jedini iz te lingvističke nomenklature. To je rumunski jezik sa svoja četiri dijalekata, od kojih vlaški pripada dijalektu *daco-romanae sive valachicae*, tj. dijalektu dakoromanskom ili vlaškom kako je klasifikovan u XVIII veku u gramatici *ELEMENTA LINGVAE DACO-ROMANAE SIVE VALACHICAE*, štampanoj u Beču 1780 godine.

Navedeno ime na latinskom duguje se autorima, čelnicima tzv. „Erdeljske škole“ rumunskih prosvetitelja. Oni, pošto su bili svesni jedinstvenosti jezika u sve tri istorijske državno-administrativno organizovane provincije (*Transilvanija, Moldavija i Vlaška*), iskoristili su oživljeno ime DAKIJA za taj geografski prostor, na kome se govorio jedan zajednički romanski jezik i povezali su to sa rimskim poreklom govornika. Za to su kao greko-katolici (unijati) našli argumente u vatikanskim bibliotekama, školujući se u Rimu, i to su uneli u svoj prosvetiteljski rad.

Posle *ELEMENATA* nastavili su rad u oblasti lingvistike, a rezultat je bio čuveni ***LEXICON Valachico – Latino – Hungarico – Germanicum***, tj. *LEXICO N ROMANESCU – LATINESCU – UNGURESCU – NEMŃESCU*, koji je štampan u Budimu 1825. godine.

Što se tiče istorodnog naroda u Erdelju/Transilvaniji i susednim kneževinama, sa zajedničkim spoljašnjim imenom *Vlasi*, on je imao zajedničko unutrašnje ime samo u običnom narodu – *Rumân, Rumân*, koji je kod Vlaha u Srbiji sačuvan do danšnjih dana kao interna sinonimija vlaškog etničkog imena. Oficijelno, bečka kancelarija je za ove svoje romanske podanike koristila latinski naziv *Valachi*, za pisce *Elemenata* i *Leksikona* to su *Daciae Valachi*, dok u svoje pionirsko delo uvode i leksiku iz govora južno od Dunava iz govora *Aurelianae Daciae Valachi*, tj. Vlaha iz Aurelijanove Dakije, uglavnom iz leksičkog fonda makedono-Vlaha (Arumuna). Sami za sebe ovi Transilvanci naučno koriste naziv *ROMANI* jer još nije postojala opšta norma za sve govornike iste narodnosne grupe, koja je samo u spoljnom nazivu imala navedeno jedinstveno ime *Vlasi* (*Valachi, Wlachen, Olahi*). Naime, u Vlaškoj (Munteniji) za podanike je bio oficijelni naziv *Munteni*, a u Moldaviji *Moldoveni*.

Sledeći stihovi duguju se vorniku (srednjovekovna titula u Moldaviji) Mironu Kostinu (*Letopis Moldavije od vojvode Arona naovamo, u gradu Jašu štampano, 1675.*) i oni potkrepljuju navedenu činjenicu o nejednakosti imena državotvornog naroda u Moldaviji i Munteniji (Vlaškoj) obuhvaćenih zajedničkim imenom – *Vlasi*.

**Neamul □ārâi Moldovei de unde să trăganează?
Din □ârile Rîmului, tot omul să creadzâ.
Traian întâiū, împărat, supuiindū pe dahii¹
Drago□, apoi în moldoveni prenumindū pre vlahi²
Martor este Troianul, □an□ul în □ara noastră,
□i Turnul Săverinului³, muntenii în □ara voastră.**

[Narod Moldavije, odakle se vuče (poreklom)?
Iz rimskih zemalja, svaki veruje da je.
Tarjan, imperator, prvo je pokorio Dačane¹
Dragoš, posle je u Moldavce preimenovao Vlahe²
Svedok je Trojan, (dugačak zemljani bedem) u Moldaviji,
Turnu Severin³, i Munteni u Vlaškoj. – p.p.]

Ove stihove može da prevede, odnosno razume svaki današnji Vlah koji govori svoj jezik jer je to i današnji vlaški govor, posebno blizak govoru krajinskih Carana. Konstatacija je važna i zbog redefinicije vlaškog jezika u dijahroniji, koja ne može da se zaobide u obnovi leksičkog fonda i revitalizaciji vlaškog jezika. Naime, svođenje vlaškog jezika na sinhroniju (današnji nivo) je apsurd, sem ako se želi dokaz da je to kvazi-jezik, kako ga je nazvao dr Dragoljub S. Petrović, režimski pisac o Vlasima do kraja XX veka, ili da se jezik neprirodno lingvističkim i drugim intervencijama posrbi da bi se dokazala njegova udaljenost od rumunskog narodnog govora!

U neizmenjenom izdanju priručnika za Istoriju Rumuna, rumunskog istoričara Petre P. Panaiteskua iz 1942. godine - priručnik je 1992. godine preporučen u Rumuniji kao dodatni udžbenik - vrlo je eksplikativno poglavlje: „Preporod rumunske kulture u Erdelju” (str. 244/245 – prevod p.p.):

Istovremeno sa religijskim ujedinjenjem sa Rimom, Rumuni iz Erdelja počeli su da pohađaju visoke teološke škole. U Blažu (grad u Erdelju – p.p.) otvoreni su rumunski seminari u vreme episkopa Petra Pavela Arona. Ovaj grad je postao kulturni centar erdeljskih Rumuna. Oni među njima koji su bili obdareniji bili su poslani na studije u inostranstvo, u Beč ili Rim, gde su naučili latinski uz klasične studije suočivši se sa Rimskom Imperijom, i što je veliko saznanje da su potomci gospodara antičkog sveta. Čelnici ovog kulturnog pokreta nazvane erdeljska škola bili su Samuil Miku-Klein unuk episkopa Inocentija, Petru Maior protopop i George Šinkaj, sva trojica filolozi i istoričari. Oni su u svojim spisima preuzeli ideje moldavskih istoričaara Mirona Kostina i Dimitrija Kantemira, o našem latinskom poreklu i o narodnom jedinstvu, uz uvođenje nekih novina u odnosu na njih u filološkom pristupu. Nisu se oslonili samo na istorijske izvore za dokazivanje porekla, već su veoma duboko proučavali rumunski jezik i gramatiku i leksički fond. Principi pisanja u tom smilsu dati su radom Samuila Mikua zaokruženim od Šinkaja u: Elementa lingua daco-romanae (sive valachicae) - 1780. i

čuvenom Leksikonu iz Budima (1825.) na kome su doprinos dali Samuil Klein, Petre Maior i drugi učenici Rumuni.

Tendencija škole erdeljskih filologa bila je da se rumunski jezik približi što više latinskom jeziku. Zato su odbacili ćirilicu i rumunski su pisali latiničnim slovima. Zatim su gledali da izbace iz rečnika slovenske reči i da ih zamene sa neologizmima preuzetim iz latinskog ili makedono-vlaškog. To je bila greška: nisu razmevali da je jezik jedan živ organizam, koji se formira na prirodan način, sabirajući uticaje iz jezika okolnih naroda ili sa kojima su u suživotu, kao i da obrazovani mogu samo da proučavaju evoluciju jezika, ne i da je promene. Ako bi se išlo na taj način književni jezik bi se udaljio od naroda, koji ga neće više razumeti. Zbog te namere da latiniziraju jezik, erdeljska škola nazivana je i škola latinista.

Erdeljski filolozi su verovali da rumunski jezik potiče iz klasičnog jezika (Cicerona, Cezara i Horacija), dok u stvarnosti ona je proizašla iz vulgarnog latinskog, jednostavnog (latinskog) narodnog jezika, u odnosu na književni (latinski), koji je bio podeljen na različite dijalekte, na koje nas ne podsećaju rimski pisci, već sačuvani natpisi.

U to vreme, u Habzburškoj monarhiji, svi pravoslavci bili su pod jurisdikcijom srpske karlovačke mitropolije. Sa događanjem narodnosti 1848. godine, te formiranjem srpske Vojvodine i izborom srpskog patrijarha, osnažena je struja rumunskog crkvenog separatizma. To je potvrdio i rumunski crkveni sabor u Lugožu 1848. godine. Kasnije je to dovelo do definitivnog razdvajanja dve crkve - srpske i rumunske. U međuvremenu je Mađarska zadovoljila svoje državne aspiracije jer je Austrijska monarhija državno i administrativno prenominirana i preuređena 1867. godine u Austro-ugarsku. Ovde će se navesti neki podaci iz tog vremena da bi se videlo kako su službeno nazivani erdeljski Vlasi, praktično do ujedinjenja sa Rumunijom posle Prvog svetskog rata (dr Đoko Slijepčević, *ISTORIJA Srpske Pravoslavne Crkve, Druga knjiga, Bigz, 1962, str. 166 - p.p.*):

*Na mađarskom saboru, održanom 1868, predviđeno je članom drugim, da se osnuje pravoslavna rumunska mitropolija, pod vrhovnom vlašću vladara. Ovo je ušlo u IX Zakonski članak mađarskog sabora od 1868, čiji član drugi glasi: "Samostalna, sa srpskom ravnopravna mitropolija, koja je osnovana za grčko-istočne **ROMANE**, a tako isto i uzvišenje erdeljske grčko-istočne episkopije na arhiepiskopstvo, ..."*

Kad je reč o nazivu jezika u to vreme – u *MUNTENIJI* je to *LJIMBA RUMÂNĴASKĂ, RUMÂNJE(A)ȘĆE* (potpuno u saglasnosti sa današnjim internim imenom koji koriste pripadnici vlaške zajednice u Srbiji za svoj jezik); u *MOLDAVIJI* prednost se davao imenu *LJIMBA MOLDOVENJEASKĂ, MOLDOVENJE(A)ȘĆE*, u *Erdelju* je jezik – *ROMANESK*. Dakle, paralelno su postojala tri imena za isti narod obuhvaćen spoljnim imenom Vlasi, i sa tim i tri imena istog jezika.

Ova disonanca naročito je bila izražena u Vlaškoj. Jezički reformator *Ion Heliade Radulescu* je svoj opus i veliki uticaj u oblasti jezičke reforme započeo 1828. godine sa delom *GRAMATICA ROMÂNĴESCĂ*. Time nagoveštava književnu reformu i novu nomenklaturu, ali u praksi i dalje zadržava staru, jer je njegov časopis iz 1829. godine sa imenom *CURIER ROMÂNĴESC*, dok G. Asaki pokreće u Moldaviji gazetu *ALBINA ROMÂNĴESCĂ*, koja sa prekidima izlazi do 1850. Nešto ranije, 1847. godine, u Erdelju

Timotei Cipariu štampa list *Organul luminării* (Organ prosvetljenja) i to je prva kompletna primena latinice na tlu današnje Rumunije.

Nadalje, pod uticajem erdeljskih latinista, Helijade svom časopisu u 1838. godine menja ime u *CURIER ROMANESC*, da bi mu 1859. godine dao konacno ime *CURIERUL ROMAN*.

Ovom nizu informacija moglo bi da se dodaju konstatacije i svedočenja o neverovatno brzim promenama koje su zahvatile rumunske principate u prvoj polovini XIX veka. U svojoj vrlo dokumentovanoj studiji, autor Štefan Kazimir (□teřam Cazimir: *ALFABETUL DE TRANZI□IE, Cartea românească, 1986*) dokumentuje:

Str. 8:

... *Epoha (1830 – 1860) bila je, kod nas, epoha tranzicije. U periodu od nekoliko decenija, rumunske zemlje su prošle period velikih promena u socio-političkim odnosima, kulturi i navikama. Dubina tih promena koje su se dogodile dale su za pravo da A. Russo potvrdi: ... „od 1835. do 1855, dakle u toku 20 proteklih godina, Moldavija je više (promena) doživela nego tokom proteklih dvesta godina“.*

...

Str. 13:

... *U septembru 1837. Jon Dragușanu otkriva: „Evo me u Vavilonu Rumunije. Ne pišem figurativno već u pravom smislu reči. Ovde su se pomešali jezici, ovde je najčudnija kombinacija nošnji.“*

...

Krimski rat 1856. godine je promenio odnos geopolitičkih snaga na ovom prostoru. Vlaška (Muntenija) i Moldavija formiraju personalnu uniju 1859. godine sa blagoslovom velikih sila, pod imenom *Ujedinjeni dunavski principati (kneževine) Moldavija i Vlaška*.

Imajući u vidu ukorenjeni istorijski regionalizam, pa i istorijske animozitete između Vlaške i Moldavije, ispostavilo se da nije moguće da se narod istoga jezika u obe kneževine definiše istim imenom. Logični predlog da se nazove *RUM'NJ* (kao interno ime za većinu vlaških populacija na Balkanu, podjednako utemeljeno i u Vlaškoj i u Moldaviji, pa i u Transilvaniji i drugim susednim oblastima kod običnog naroda) naišlo je na otpor vodeće elite pod dominacijom fanariotskog nasleđa u Vlaškoj posle 1746. godine, kada je veoma prosvetljeni fanariot, vojvoda Mavrokordat, oslobodio kmetove.

Pošto je to ime imalo u srednjem veku i nacionalni smisao, ali je označavalo i kmetove vezane za zemlju, svoje odbacivanje je ova elita pravdala time „da su oni plemenitog stranog porekla“ i ne mogu da se saglase sa tim pežorativnim nazivom kojim su označavani kmetovi (*Vasile Arevinte: ROMÂN, ROMÂNESC, ROMÂNIA, Studiul filologic, edi□ia a II-a, revăzută □i adăugită, EGAL, Bacău, 2004, p. 129*).

Dakle, navedena personalna unija Moldavije i Vlaške od 1859. do 1862. godine pod vojvodom Kuzom, u sebi nije sadržavalo ime državotvornog naroda niti je na to asocirano. Ta kriza imena rešena je tek u januaru 1862. godine, nakon što je u decembru 1861. izglasano u narodnim skupštinama Vlaške i Moldavije ustavno i administrativno ujedinjenje nove države pod jedinstvenim državnim imenom *ROMÂNIA*. Evolucija ovog naziva je – *Daniil Philippide* – 1816, *Ion Heliade Radulescu* 1828/1838/1850, *Jean A. Vaillant* – 1845, te *Mihail Kogalniceanu* 1861. godine, da bi se normativno koristilo od januara 1862. godine.

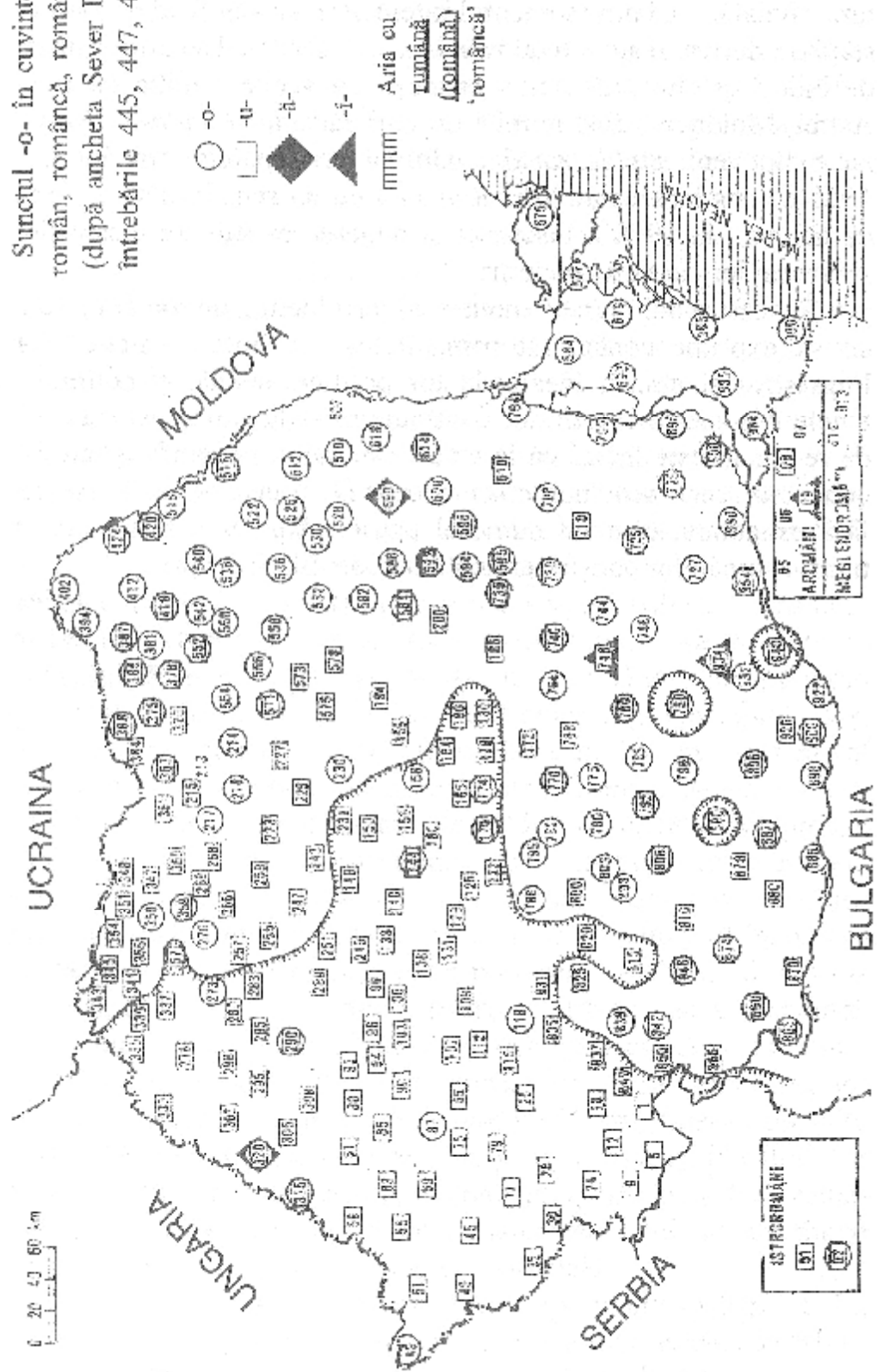
Novo ime nije moglo da se crpi iz tradicije prethodnih kneževina, nezavisnih u svoje doba ili pod stranim suzeranstvom. Na Balkanu se pojavljuje nova država - *Rumunija*, čiji narod čine moderni *Rumuni*, tako da to više ne nailazi na otpor kod tradicionalne elite u Vlaškoj (Munteniji) iz razloga koji su objašnjeni. Bilo je to prvi put da se na ovom prostoru primenjuje državno ime *ROMÂNIA*. U vezi s tim prof. Arvinte dokumentuje dve činjenice (str. 173 njegovog navedenog dela):

- U Parizu su članovi uticajnog „Studentskog društva rumunskih studenata” u dve brošure koje su štampane 1846. i 1848. godine predlagali ime buduće ujedinjene države *RUMÂNIA* ili *ROMÂNIA*.
- To što je prevagnuo naziv *ROMÂNIA* pripisuje se velikom uticaju profesora *J. A. Vaillant*-a na članove društva, koji su pre nego što je prognan bili njegovi đaci u kolegijumu Sveti Sava, dok je u navedenom svojstvu bio u rumunskim principatima. Naime, u svojim pisanim delima ovaj Francuz je na francuskom jeziku budućim ujedinjenim rumunskim zemljama anticipirao i forsirao ime **LA ROMANIE**.

Da je kojim slučajem usvojena kasnije varijanta državnog imena *RUMÂNIA* – u vlaškom poimanju to je isto što su *VLAŠKA* i *RUMUNIJA* na srpskom - tada bi mnogo toga iz današnjih rasprava bilo nepotrebno, a semantička identifikacija romanskih / romaničkih balkanaca sve četiri dijalektalne pripadnosti, bila bi lišena žara dokazivanja o njihovoj bliskosti ili udaljenosti od Rumunije i Rumuna. Gledajući celinu toga kroz prizmu današnjeg zatečenog stanja na Balkanu, pomenuta promena koja je bila podržana i vrlo intenzivnom jezičkom reformom još od 1828. pa nadalje, a u Erdelju još iz XVIII veku, u tim novim prekodunavskim uslovima desio se semantički i praktični kulturološki raskid sa milenijumskom narodnosnom odrednicom romanizovanog življa na prostoru današnje Rumunije i na Balkanu – *RUM'NJ*, odnosno *VLASI*.

Racionalnom razmišljanju o ovoj temi može da doprinese sagledavanje naredne lingvističke karte Severa Popa (*Arvinte*, str. 222) koja ukazuje na rasprostranjenost današnjeg vlaškog, a nekada i rumunskog, etnonima *Rum'n*. Ovde bi trebalo podvući da su nemački autori još s početka XVIII veka pa nadalje, a među njima i najistaknutiji kakav je svakako bio G. Weigand u XIX/XX veku (*Arvinte*, str. 198), smatrali da je ispravna forma narodnog imena na koju nisu knjiški uticali *latinisti* sa „u” u imenu a ne sa „o”. Dakle, ona koja je istorijski konzervirana južno od Dunava kod Vlaha u Srbiji, Bugarskoj, pa i delovima istorijske Makedonije (Epir i krajevi oko Valone) na jugu Balkana.

Sunctul -o- în cuvintele
român, româncă, românesc
(după ancheta Sever Pop,
întrebările 445, 447, 449)

Oko toga u ovom trenutku još nije jasno šta je ustvari izglasano u rumunskom parlamentu ovih dana (maj 2013.) vezano za odnos današnjih Rumuna iz Rumunije i njihove savremene dijaspore - s jedne strane, u odnosu na vlahofone Balkana kao starosedeoce - s druge strane. Deo priče je dopreo do nas preko interneta. Na osnovu toga može se nazreti jedna nepovoljna interpretacija posledica izglasane zakonske formulacije, kako se vidi neprihvatljiva za makedono-Vlahe iz Rumunije. Reč je o Aromunima ili *Armanima* čiji su se preci doselili posle 1926. iz područja Verije u današnjoj Grčkoj, u tzv. Kvadrilater južno od Dunava (posle 1913 ÷ 1940. uzet od Bugarske bukureškim mirom, kojoj je pripadao razgraničenjem 1878. godine i pripojen Rumuniji, s tim što je diktatom Ribentrop-Molotov moralo da se napusti 1940. godine, a ovaj makedono-vlaški živalj se presilio u rumunsku Dobrudžu).

Po onome što se da videti, zakonskim rešenjima su nabrojana sva regionalna imena balkanskih Vlaha južno od Dunava, ali i enklave prekograničnih Rumuna neobuhvaćenih granicama Rumunije ili sa regionalnim imenima, u njoj susednim zemljama severno od Dunava. To bi trebalo da stvori zakonski osnov za moralnu podršku Rumunije, pa i otvorenost za konkurisanje kod rumunskih fondova za različite projekte svih tih raznoimenih romaničkih, po lingvističkoj klasifikaciji rumunofonih grupa. Nije se moglo zaključiti da li to u perspektivi vodi i ka eventualnom pravu na dvojno državljanstvo!?

U čemu je onda problem? Makedono-Vlasi su to doživeli kao ukidanje njihovih manjinskih prava sa perspektivom gubitka svog (dijalektalnog) jezika (koji se lingvistički svrstava u istorijske govore rumunskog jezika) do koga im je, normalo, veoma stalo. Reakcija jedne njihove grupe predvođene njihovim deputatom Kanekoom bila je veoma burna i dešavala se u zgradi Parlamenta. Naime, kako se moglo razumeti iz teksta unete tekstualne intervencije u usvojenom Zakonu, protiv koga su glasala samo dva deputata od kojih je jedan bio pomenuti Kanakeu, pomenuto pravo uslovljava korisnike da se legitimišu svojim imenom iz navedene nomenklature, ali i da deklarišu dodatno i svoju pripadnost rumunskoj naciji, odnosno pripadnost rumunskoj nacionalnoj manjini. Pomenuti demonstranti su to ocenili, a oni su inače građani Rumunije, kao gest ubrzane asimilacije i pokušaj da se kao dejstvo zakona ukine ili da se ne dopusti učenje makedono-vlaškog jezika na šta Rumuniju obavezuje i EU preporuka 1333 PSSE. Preneto na Vlahe iz istočne Srbije, a u Zakonu je navedeno i njihovo unutrašnje ime *Rumân*, koji sebe vide kao pripadnike vlaške nacionalne manjine, ako se potvrdi oficijelno da postoji pomenuti diktat, to će takođe da bude neprihvatljivo.

Na ovaj način ispada da rumunska strana po drugi put u proteklih 150 godina ukida istorijsku i sadašnju sinonimiju vlaškom imena u korist rumunske nacionalne mononimije. Definitivno o ovome treba ostvariti zvanične kontakte vlaških i rumunskih predstavnika. Time se nameće kao urgentno pitanje za rešavanje ko, kako i sa kakvim ovlašćenjima i kompetencijama razgovara i pregovara sa rumunskom stranom vezano za vlaško pitanje u navedenoj rumunskoj interpretaciji i interpolaciji?!

Interesantno je kako se pesnik *C. Bolliac* u jednoj svojoj pesničkoj viziji obraćao precima današnjih Rumuna vezano za ujedinjenje rumunskih zemalja (*Arvinte, str. 177*). Poeta zamišlja imperatora Trajana uspravnog na planini *Omul ...*, odakle se imperator obraća „*VLĂSCENILOR*” [= *Muntenima*, tj. *Vlasima* u *Vlaškoj*], *Moldavcima*,

Transilvancima, Banaćanima ... ohrabrujući ih na ujedinjenje. Na ovaj primer se ovde ukazuje zato što se forma „*Vlăsceni*”, koja je neprirodna i nema istorijsko utemeljenje, pojavila u naše vreme među nekim našim Vlasima, kao ime koje tobože ne asocira na vezu naših Vlaha sa Rumunima. Međutim, kako se vidi i to je rumunski proizvod. Doduše u pesničkoj imaginaciji.

Prema tome, danas Rumuni u Rumuniji svoje savremeno normativno ime duguju navedenom knjiškom nazivu svoje države. Van tog normativizma severno od Dunava, ostali su Vlasi južno od Dunava koji se i danas grčevito drže istorijske sinonimije svog imena - *Vlah* na srpskom, a *Rum'n* na vlaškom. Modernizacija jezika i čišćenja od tuđica u novostvorenoj državi, procesom koji su poznati rumunski dijalektolozi nazvali „*re-romanizacija*” izgrađen je jedan lingvistički ambijent udaljen od vlaškog narodnog govora kao produktu „*romanizacije*” na Balkanu. Po tom primeru, modernoj *revlahizaciji* vlaškog jezika, na njegovom putu ozdravljenja i čupanja iz uznapredovanog procesa klizanja ka trajnom nestajanju, lek je u anticipiranju svevalšakog dijahronijskog nasleđa, od srednjeg veka do današnjih dana. Ako bi to označavalo sintagmu „normiranje vlaškog jezika” a ne nešto drugo, onda je proces takve regionalne jezičke revitalizacije sasvim prihvatljiv.

Forsirane kulturološke i druge promene, nametane i kontrolisane administrativnim normativnim delovanjem i školskim vaspitanjem na prostoru rumunske države XIX veka, uz učešće rumunske pravoslavne crkve i uticaje preko Karpata nasleđa „Erdeljske škole” latinista greko-katoličke provenijencije, udaljilo je tako osavremenjene Rumune od Vlaha istočne Srbije. Na Vlahe takvi uticiji nije bilo moguće da se prošire jer je to nametano samo u državnim granicama novostvorene Rumunije. Tako su oni ostali u svom tradicionalnom ruhu – kulturnom i jezičkom - van procesa „*re-romanizacije*”. Što se tiče banatskih Rumuna u Jugoslaviji i Srbiji, njihovo diferenciranje i napredak je nastao tek posle jugoslovensko-rumunskog državnog ugovora 1934. godine.

Zajednička jezička veza Rumuna i Vlaha, prepoznatljiva je kao nasleđe „*romanizacije*” koje se lingvistički nalazi (akademik *Marius Sala*) u 30,29 % nasledene latinske jezičke osnove rumunskog jezika, 24,68 % u jezičkim kreacijama unutar korpusa govornika gde bi trebalo tražiti i doprinose iz slovenskog nadsloja, pa to daje sumu od 54,97 %. To je krug „*romanizacije*” kome na dijalektalnom nivou pripadaju i Vlasi Srbije i drugi Vlasi koji govorom pripadaju rumunskom dijalektu poznatom kao *lingua dacoromanae sive valachicae*, kao i govornici u istorijskim provincijama Rumunije - Vlaškoj, Transilvaniji i Moldaviji.

Dimitrije Kantemir, u dva navrta vladar Moldavije, erudita, član Akademije nauka u Berlinu od 1714. godine, prijatelj, saradnik i savetnik ruskog cara Petra Velikog, književnik, kompozitor, enciklopedista, etnograf, geograf, filozof, istoričar, muzikolog, moldavski pisac, u svome OPISU MOLDAVIJE podvlači romansko, rimsko poreklo Moldavaca i to dokazuje jezičkim primerima (OPIS MOLDAVIJE, „O moldavskom govoru”, prevod sa latinskog DESCRIPTIO MOLDAVIAE iz 1716, Bukurešt, 1979. godine, str. 279) iskazom „*V(a)lahii □i Ardelenii au acela□i grai cu Moldovenii (Vlasi u*

Vlaškoj i Transilvanci imaju isti govor sa Moldavcima ...)...”. Na njegov rad nadovezali su se kasnije erdeljski prosvetitelji.

Transilvanci/Erdeljci su u svojim radovima, obaveštava prof. Arvinte (str.71/72), publikovanim u Budimu ili u Beču na početku XIX veka, stavili u opticaj izraze *LIMBA DACOROMÁNEASĂ*, *LIMBA DACO-ROMANĂ* itd., - naučne forme koje svoj početak imaju u pisanim delima D. Kantemira. Nekoliko primera to potvrđuju: „... *întoarsă de pre limba serbiască* (prevedeno sa srpskog jezika...)... *în LIMBA DACOROMANIASCĂ a□ezate* (u dakoromanski jezik uvedeno...)...” - Dositej Obradović, *Saveti zdravog razumevanja*, prevod D. □ichindel, Budim, 1802; „...*în limba DACO-ROMANIASCĂ traduse ...*” - Dositej Obradović, *Zbornik moralnih pouka*, prevod D. □ichindel, Budim, 1808 ... itd.

Osavremenjavanjem pozajmicama iz latinskog i romaničkih jezika, dakle procesom „*re-romanizacije*” u XIX i XX veku i nadalje, dolazi se do 75,60 % leksičkog fonda rumunskog. Ostalo pripada stalnim inovacijama kojima su izloženi svi živi jezici sveta.

Srpski jezik, na primer, prema jednoj TV emisiji uz učešće u emisiji vrlo kompetentnih filologa i dijalektologa, ima aktuelno oko 165.000 reči, od kojih srpskom jeziku sa istorijski inkorporiranim tuđicama usvojenim u narodnom govoru, pripada tek nešto preko 30.000 reči.

U kontekstu institucionalnog pripisivanju vlaškom jeziku karaktera kvazi-jezika, nameće se pitanje – gde bi bio srpski jezik bez ogromnog broja turcizama, zatim bez onih oko 85 Vukovih izmišljenih reči-kovanica u duhu srpskog narodnog jezika, te veoma velikog broja pozajmica iz ruskog kod prevođenja Novog zaveta, ali i uticaja rusko-slovenskog još od XII veka na razvoj srpske pismenosti. To se pominje da bi se videlo koliko je neodrživa teza da vlaški govori treba da se veštačkim načinom potpuno otuđe od rumunskog! Osim da se usvoji i ozakoni praksa, jer zakon je u redu, da sve što je dozvoljeno u slučaju srpskog *versu* srodnih slovenskih jezika, da ne može da se smatra prikladnim za vlaški u odnosu na nasleđe sa rumunskog prostora, uključujući i Vlasima potpuno razumljive dijahronijske moldavske i muntenske pisane hronike i letopise iz vremena koje je prethodilo „re-romanizaciji”, uključujući i prevod Biblije iz 1688.

Na srpskoj strani protagonisti populističke galame o „rumunizaciji”, koji je vide kao ugrožavanje „viših interesa” zemlje Srbije, taj fluidni još neobjašnjeni pojam plasiraju bez objašnjavanja šta pod tim podrazumevaju. To je valjda kompenzacija za nepoznavanje argumenata gde bi to možda i moglo da se dešifruje, potvrdi ili napusti. Za svaki slučaj, ponašaju se kao bogomdani cenzori razvoja vlašskog jezika sa ili bez institucionalnih „krovnih” inicijatora i zaštitnika. Makar ih često takvima drže sredstva javnog informisanja, čije uprave kriju svoja stara nepočinstva prema Vlasima u medijima i medija o Vlasima, koje u njihovom podržavanju i konsultovanju iskupljuju sebe za ranije velike „demokratske” doprinose. Usput, kada bogorade o vlaškom jeziku ti „dobri Vlasi” imaju vlaško jezičko utemeljenje u stotinak reči koje veoma teško mogu da srede u neki sintaksički sled. Kako su se prepili vode sa *Ušća* i *Kusjaka*, ne razumeju da se u ovoj

zemlji dešavaju velike pozitivne promene. Preletačke metamorfoze im više ne pomažu u razumevanju realnosti. Moraće da ponešto nauče za ambicioznu ulogu koju su sebi namenili. Zapljusnuti „demokratijom”, pošto ih je dugo demokratija sablažnjivala, ponašaju se kako je predikovao dr Tih. R. Đorđević u očekivanju da će se „*mnogi patrijoti*” pobuniti što je on identifikovao neke istine o Vlasima one 1905. kada je to svedočio i zapisivao, „*jer o tome treba ćutati*”.

Ova zemlja nema interesa da ćuti i prećutkuje. Procesi mora da idu normalno uz identifikaciju celine problema. „*Patrijote*” treba osvestiti ili ih odlikovati za retoriku koju prosipaju u svom zapetljavanju istine, moralnim „dangiranjem” da ne bi bilo fizički bolno kao u Domanovićevoj „Dangi”. Što više galama, utoliko više tih odličja. Balkanska priča o „čojstvu i junaštvu” primenjenom na „patrijote”, ne bi trebalo da nađe mesta i uhleblje za lovce u mutnom, koji održavaju i tipuju svoj napredak i mesto u društvu na vlaško neznanje o samima sebi.

Dakle, normalno bi bilo da to što je važno za Srbe u vreme njihovog jezičkog preporoda nikako ne može da se ospori Vlasima na početku svestrane (ideje) emancipacije, jer nisu oni sami sebi pomerili taj početak do u današnje vreme. Sem ako u odmeravanju naše jednakosti nekima iz one kategorije mimikrijskih i ketmanskih apologeta posrbljivanju Vlaha istočne Srbije, poniklih u vlaškoj zajednici, uz očekivanu naplativost prizivanja „žala za mladošću” u oživljavanju represije, imaju institucionalnu podršku kojoj nije strana orvelovska formulacija – *svi smo jednaki, ali su neki jednakiji!*

U navedenom krugu „romanizacije” priređivač ovog teksta, za koga važi da je prilično dobar poznavalac integralnog vlaško jezika, napravio je uvid u *Rumunsko-srpskohrvatski rečnik* (dr Radu Flore - „*Libertatea*”, 1969.) vezano samo za osnovni fond reči (bez internacionalizama). Nalaz te 1969. bio je sledeći: Slovo A – 255 reči, Ă – 3, B – 188, C – 468, D – 201, E – 13, F – 142, G – 149, 126, -H: u narodnom vlaškom se u odomaćenim rečima izgubilo „H”) – 27, I – 126, Î – 284, J (Ž) – 31, K – 4, L – 134, M – 248, N – 192, O – 106, P – 408, R – 255, S – 543, □ (Š) – 87, T – 333, □ (C) – 40, U – 88, V – 165, W – 4, Z – 107.

U međuvremenu su od zaborava otrgnute i štampane vlaške ispraćajne (posmrtno) pesme i deo bajalica, a čekaju na izdavačke napore vlaške epske i lirske pesme, te razna druga običajna kazivanja, pa je taj fond uveliko povećan, dok je *rad na Leksikonu vlaško jezika*, odnosno vlaških govora istočne Srbije, postao internet projekat koji je u toku i treba ga svestrano podržati.

Imajući u vidu dijahronijski dostupni fond zabeležen i kroz rumunsku književnost XVI, XVII, XVIII i XIX veka, pre svega u vlaškim (muntenskim) hronikama i moldavskim letopisima, taj fond se itekako povećava. U tolikoj meri da kvalifikacija dr Dragoljuba S. Petrovića u njegovom spisu 1996. godine (*SANU, Naučni skupovi, Knjiga LXXXIV, Odeljenje društvenih nauka, Knjiga 19, str. 806, 1996.*) o vlaškom jeziku kao kvazi-jeziku je odjek jednog političkog nasleđa i represije s kojim se Vlasima nije osporavao samo jezik već i njihovo etničko biće.

Današnja populistička nastojanja se svode na pokušaje da se vlaška zajednica „getoizira“ na liniji jedne loše državne politike pre 2000. godine. To je temeljna činjenica u vlaškom zahtevu za institucionalno odgovornu državnu AGENDU O VLASIMA.

Argumenti ozbiljnih srpskih historičara i pisaca iz XIX veka, pa i iz XX veka, vrlo pošteno ukazuju na povezanost Vlaha i Rumuna, u jezičkom, običajnom i tradicionalnom smislu nepisane usmene književnosti, narodnog kalendara, mitskih bića. Danas kada se Srbija u svim domenima ljudskih prava ozbiljno otvara, te činjenice treba da se vrednuju institucionalnim delovanjem u eliminisanju nasleđene populističke klime koju su prigrlili neuki „vlaholozi“ ili male interesne grupe koje love za sebe dobitnu ulogu u razrešavanju „vlaškog pitanja“, oživljavanjem neodrživih stereotipa, te stvaranjem novih, uz prizivanje onih metoda iz prošlosti koje može priređivač ovog teksta i mnogi drugi da posvedoče.

Iz pomenute današnje klime „žala za mladošću“ nastalo je zaobilaženje zakona kod izrade posebnog biračkog spiska za izbor manjinskih nacionalnih saveta, u čemu je odgovornost bivšeg ministra dr Čiplića i njegovog pomoćnika Petra Antića evidentna i dokaziva. Otuda danas Vlasi mora da trpe javne uvrede, kada se jedan od potpredsednika NSVMN predstavlja kao „čisti Srbin“, ali je eto član tog organa da bi se suprotstavio „rumunizaciji Vlaha“ i slično, bez objašnjavanja šta taj stereotip zapravo znači?! Ta događanja negiraju sintagmu „pravedno i pošteno“ ili da se „načela iz Milanskog edikta oduvek primenjuju u Srbiji“. Zapitajmo se - ima li Malisora u Srpskom narodnom vijeću u Crnoj Gori, Hrvata u Srpskom nacionalnom vijeću u Hrvatskoj itd.?!

Tamo gde se rešava jedno bitno pitanje informisanja na vlaškom, odluke donose neuki Vlasi, jezičke neznalice, i još gore „privremeni Vlasi“ po sopstvenim izjavama, koji su zalutali na izbornom polpulističkom valu protiv izmišljene „rumunizacije“. Šta takvi mogu da kažu kada se suoče sa kompetentnim saopštenjima poznatih srpskih autora koja su citirana u ovom tekstu, ovde preuzetih pre svega njih radi i oslobođenja vlaške zajednice takvih dušebrižnika radi, da bismo se svi trgli i prekinuli navedene nesuvislosti.

Sve ovo upućuje na potrebu da činjenice koje su dostupne mora da se svestrano prouče i provere, da bi se zanemarivanje i loš odnos prema Vlasima kao kompletnom etničkom entitetu, koje je nasleđeno iz perioda pre promena 2000. godine, napustilo i lustriralo. Samo je to okvir za stvarno oslobađanje vlaške kulturne autonomije. Zatvoreni krug „partizacijskih“ rešenja je neodrživ i predstavlja ruženje demokratije kada se brani kao demokratsko dostignuće u izboru članova NSVMN i kod postavljenja članova odbora ovog organa. U emancipaciji i afirmaciji vlaške kulturne autonomije, nema mesta za „zarobljeni um“ mimikrije i ketmanstva među Vlasima. Sem u povorci sahranjivanja istina o Vlasima. To ne treba da promakne državnim institucijama koje javno deklarišu svoju dobronamernost prema Vlasima. A nju treba i dokazati AGENDOM O VLASIMA.

Ovde treba razbiti jedan skorašnji stereotip koji se pojavio iz redova NSVMN. Naime, da je popisivanje Vlaha u periodu posle Berlinskog kongresa 1878. godine kao Rumuna, kao što se da videti u statističkim popisnim dokumentima Kneževine i Kraljevine Srbije, tobože bio rezultat neke rumunske ucene. Kako se to desilo na Balkanu, na to mogu da ukažu sledeći redovi (*Grupa bugarskih savremenih autora:*

ISTORIJA BUGARSKE, priredio Srđan Pirivatrić, prvela sa bugarskog Marija Joana Stojadinović – Beograd, str. 230, Clio, 2008):

„Ruski general Obručev predočio je 26. decembra 1876. godine jednu kartu Balkana koja je postala kamen spoticanja u austro-ruskim odnosima, do tada relativno dobrim i koordiniranim. Istorija ove karte jedne buduće Bugarske veoma je važna, kako bi se uvidelo austro-rusko potvrđivanje Carigradske konferencije iz decembra 1876, kao i da bi se sagledale razlike u odnosu Rusije i Austrougarske prema budućim nacionalnim formacijama u stvorenim državnim jedinicama.

Balkanski nacionalizam, sličan nemačkom koji se upravo tada pojavio, prihvatio je jezik kao osnovni pokazatelj etničke pripadnosti ...

Dakle, na Berlinskom kongresu, koji je usledio kasnije, nije bilo favorita koji bi ucenjivao druge jer su Srbija, Rumunija, Bugarska, Crna Gora tek postale države koje su po prvi put tada dobile priznanje državne nezavisnosti, oko čega su arbitriralne strane sile a ne one same. Sve te buduće države licitirale su kasnije svoje nacionalne jezike kao argument dokle se prostire neka od novostvorenih državotvornih nacija. Kad su u pitanju Vlasi, ne samo u Srbiji, u to vreme se nije osporavalo da njihovi govori pripadaju rumunskom jeziku, pa u tom smislu treba shvatiti i popisnu statistiku u Srbiji.

Vlahe, kako je već rečeno, mogu da zastupaju samo etnički Vlasi i toga bi trebalo da su svesni svi oni koji unose devijantna tumačenja o vlaškom entitetu. Rečju, samo etnički Vlah može da bude član NSVNM pa i njegovih odbora (sem ako je antropolog ili slično sa naučnim referencama o vlaškom etničkom entitetu). Za članstvo u NSVNM moralo bi da postoji izjava o etničkoj pripadnosti i znanju jezika vlaške zajednice pri formiranju izbornih listi. Takva praksa je već bila proverena kod izbora prvog saziva Nacionalnog saveta vlaške nacionalone manjine (NSVNM) elektorskim načinom izbora.

Jezičko pitanje kod Vlaha je centralno pitanje i oko njega se vrte svemoguća teorije raskida veze ili sličnosti sa Rumunima i rumunskim jezikom. Kakav je stav o tome državnih i nacionalnih institucija ove zemlje, na osnovu dostupnih činjenica i njihovog racionalnog odmeravanja, mora da se nađe u AGENDI O VLASIMA o kojoj je već bilo reči više puta. Možda i one brane stav da srodnosti Vlaha i Rumuna nema? Ako bi to bilo tako – jesu li svi citirani veoma poznati srpski autori koji su pisali o Vlasima i njihovom poreklu bili u zabludi? Mogu li se, ako se tipuje na puštanje tih istina niz vodu, da se sadašnje institucije - državne, naučne i nacionalne – **zarad populističkih ladoleža koji su im ponekad konsultanti o „vlaškom pitanju”** - toga javno odreknu?!

U delu koji je vezan za savremenu lingvističku terminologiju i klasifikaciju, vlaški jezik kako sami govornici nazivaju svoje vlaške govore, smešten je u dva subdijalekta rumunskog narodnog jezika. Podsećajući na neke skorašnje promene u učenju nemačkog jezika u Alzasu u Francuskoj, u vezi sa EU prestrojavanjem i potrebama, to može da nametne buduće vreme i na vlaškom prostoru u Srbiji. Tada bi *Vlach Sprache* trebalo tretirati kao istorijski produkt „romanizacije” sa nadgradnjom kroz simbiozu sa Slovenima. Međutim, *Hoch Vlach Sprache* u istočnoj Srbiji može da

bude samo rumunski književni jezik, koji je obogaćivan nadgrađivanjem u procesu koji je od strane najpoznatijih rumunskih dijalektologa (*Pușcariu, Rosetti*) nazvan „re-romanizacija”.

Želi li se da se izgradi integralno vlaško jezičko znanje, oslonjeno na „romanizaciju” i ono dopunjeno modernizacijom kroz „re-romanizaciju”, jedno bez drugog ne može. Separatna varijanta učenja vlaškog jezika je zbog toga neprihvatljiva. Srećom postoji predlog etnologa Pauna Es Durlića – **KOMPENDIJUM za učenje vlaškog jezika u osnovnim školama, (Majdanpek, jul 2011.)**, koji je poznat Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine kao dobra orijentacija za razumne odluke.

Pomenuti analitički osvrt može da posluži i za analizu koji je najbolji put za uvođenje vlaških govora, u vlaškom poimanju vlaškog jezika i u sredstvima informisanja. Već je rečeno, pretpostavke za takav održiv rad jeste organizacioni oblik u medijima – jezička redakcija, profesionalni kadar sa znanjem vlaških dijalekata i poznavanjem vlaške istorije i kulture, postojanje štampane gramatike vlaških govora i leksikona vlaških govora.

Posle višemesečnog eksperimentalnog emitovanja programa na vlaškom jeziku preko RTV Bor 2008. godine na inicijativu Saveta za međunacionalne odnose SO Bor, to je jasno rečeno u izveštaju koji se bavio ovom problematikom. Podvučena je i potreba dugoročnog održivog finansiranja, pa je o tome urađen i Elaborat za emisije na vlaškom jeziku za njihovo dugoročno funkcionisanje. Međutim, to nije zaživelo na pravi način i zato je sa takvom manjkavošću nemoguće da se obezbedi kvalitet pomenutog programa, uz očuvanje digniteta i inegriteta vlaškog jezika, odnosno vlaške zajednice.

Što se tiče proučavanja dijalekata balkanskih Vlaha, oni su predmet proučavanja u programima univerzitetskih ustanova u Rumuniji, uključujući i institute za lingvistiku. To pokazuje da za diskutovane potrebe za vlaške radio i televizijske emisije, neophodna jezička znanja adekvatnog kadra za kvalitetan rad mora da se steknu studiranjem u pomenutim institucijama, eventualno uz njihovu iznajmljenu stručnu pomoć.

Imajući u vidu rezultate popisa stanovništva koji je pokazao da deo vlaške populacije sebe prepoznaje kao deo rumunske nacionalne manjine, već je aktualizovan školski eksperimentalni program na rumunskom jeziku u nekim školama istočne Srbije i to po želji roditelja dece u ovom kraju koji nisu samo iz vlaškog etničkog korpusa. To je mnoge iznenadilo, ali ne i državu. Država je tome počela da udovoljava poput evolucije u francuskim stavovima i nadgradnje regionalnog alzaškog govora sa književnim nemačkim.

Ukoliko se na pravi način postave školski programi za učenje rumunskog jezika, u njih se može anticipirati i učenje oba narodna subdijalekta – banatskog i muntenskog – kojim će se integrisati cela priča izlečenja vlaške jezičke prikraćenosti. Pošto gramatički gledano ne postoji razlika između vlaškog i rumunskog, ili je minimalna, niti u narodnoj leksici, ali je ima u fonetici (palatizacije – alteracije - izgovor), takva racionalizacija može da ubrza ostvarivanje prava na mogućnost uvođenja vlaškog jezika u škole bez

pokušaja da se to rešava nekim nedovoljno kompletnim i problematičnim substitutima, zakasnelim dva veka. Sistem AFI (APHI) olakšava ovaj proces bez insistiranja na posebnoj „novoj” vlaškoj azbuci/abecedi, koja istorijski gledano i nije nova jer je u skoro istovetnoj verziji promovisana 1941. godine (*Fundația culturală regală „Regele Mihai I”, București III, Str. Latină No. 9, 1941*).

Što se tiče programa na rumunskom jeziku preko javnog servisa namenjenog istočnoj Srbiji, onako kako se daje na visoko latiniziranom odnosno sintetizovanom „re-romanizovanom” rumunskom savremenom jeziku, to nije deo vlašskog arhaičnog leksičkog fonda, pa veoma veliki broj Vlaha ovakav uslovno govoreći rumunski „mandarinski” jezik doživljava stranim jezikom. No, ukoliko bi se spustio taj nivo na jednostavan narodni jezik, tj. jezik seoskog područja u Rumuniji (rumunski Banat i Oltenija) ili u Srbiji u Vojvodini (srpski Banat), ne ignorišući i nužne neologizme, ta konstatacija bi otpala. Zajedničkim radom jednog konsultativnog vlaško-rumunskog tela znalaca jezika, možda i stručno-naučnog međunarodnog skupa, uz sadejstvo jedne vlaško-rumunske medijske redakcije, ubrzali bi se naponi da „medijski” proizvod očuvanja autentične vlaške jezičke kulture ubrzano postane realnost.

Uglavnom, citirana dela srpskih autora pokazuju da je najveći deo vlašskog naroda poreklom sa prostora današnje Rumunije. Posle doseljavanja 1481, zatim u periodu 1716 ÷ 1739. u vreme dominacije Austrije nad Oltenijom (poznata i kao Mala Vlaška) i ovim krajem, potom posle ustanka u Transilvaniji 1784. i terora kome su bili izloženi učesnici -transilvanski Vlasi, kojima ni posle toga (1791.) nije mnogo pomogao *Supplex libellus valachorum* o vlaškim pravicama upućen austrijskom caru Josifu II, te kao posledica Organskog regulamenta 1832. godine u vreme ruskog protektorata u Vlaškoj i Moldaviji.

Ako se zainteresovani pozabave godišnjim narodnim običajnim kalendarom kod Vlaha i Rumuna i kalendarskim danima, nazivima svetaca, radnih i neradnih dana, te nazivima mitskih bića i u vezi toga raznih tabua i obreda (*Ropătin/Ropăcin, Mătcălău/Mătkălău, Dragobete/Dragobeațe, ...*), nabrojaće stotine istovetnih naziva, uz terminologiju i sadržaj pogrebnih običaja, te pastirske običaje i pastirska imena koja se daju ovacama, govedima, konjima, zatim specifičnim radnjama u obavljanju pastirske delatnosti, neće se pronaći velike razlike. Tu spada i epska poezija i u njima mitska bića i srednjovekovni junaci, čuveni hajduci i borci na koje je sećanje sačuvano samo u narodnim baladama, itd. To stavlja na probu jednu olaku izgovorenu i napisanu emotivnu tvrdnju NSVNM „*Srbija je matica Vlaha*”. Ako je tako, a taj pojam se razumno može tumačiti samo u kontekstu poznatog prostora romanizacije omeđene na Balkanu linijom Skok – Jireček – Filipide, onda i za tako izgovorene definicije mora da se sagleda istina. Naravno, može se tvrditi „*Srbija je domovina srbijanskih Vlaha*” i oni su, kao nijedna druga manjinska zajednica to dokazivali na svim srpskim Golgotama.

Očito je sve ovo krucijalna tema za državno institucionalno sagledavanje, uz uključivanje i zajednički rad na uspostavljanju takvih programa i srpske i rumunske strane. Naravno uz sadejstvo Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine, eventualno i Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine, kao i neophodnog intelektualnog

kruga vlaških intelektualaca, odnosno znalaca i poslenika u ovoj oblasti očuvanja vlaškog etničkog entiteta.

Za iskreno odmeravanje svih iznetih činjenica, srpske državne i naučne institucije imaju kapacitete, uz pretpostavljenu dobru volju, za sagledavanje problema kroz dostupne identifikacije. Jedino treba da se izgradi celoviti program delovanja. Uslovno je to AGENDA O VLASIMA sa dugoročnim delovanjem i kontrolom njenog doslovnog izvršavanja na terenu. Pomoć vlaških intelektualaca se podrazumeva ako se informatori selektirju po znanju i umenju a ne po mimikrijskom i ketmanskom stavu favorizovanom u prohujalim vremenima.

U takvom pristupu, događanja pre 2000/2002. treba staviti *ad acta*. Za ponavljanje grešaka, od kojih su neke nabrojane, više nema mesta.

Zajednički rad ima dva cilja. Rešiti vlaški problem i istovremeno i na ovaj način ubrzati put naše zemlje u EU.

Pripremio Forum Vlaha Bor,
decembar 2012 / maj 2013.

Dodatak 1: **Etničko popisivanje Vlaha kroz istoriju – 1846 ÷ 2011**, Forum Vlaha, 2012.

Dodatak 2: **KOMPENDIJUM za učenje uvođenje vlaškog jezika u osnovnoj školi**, Paun Es Durlić, u Majdanpeku, 1. jula 2011.

Dodatak 3: **PLATFORMA VLAŠKE ZAJEDNICE NSVNM**

ETNIČKO POPISIVANJE VLAHA KROZ ISTORIJU - 1846 ÷ 2011.

Popisivanje Vlaha od 1846. godine do 1921. godine prema dostupnim podacima

1846.	1850.	1859.	1866.	1884.	1890.	1895.	1900
VLASI				RUMUNI			
97.215 ¹⁾	104.343 ²⁾	122.595 ³⁾	127.326 ⁴⁾	149.727 ⁵⁾	143.684 ⁶⁾	159.510 ⁷⁾	122.129 ⁸⁾

1) В. Яакшичъ, О племенномъ составѣ населенія въ Княжевствѣ Сербскомъ, С. Петербургъ, 1873, стр. 20-21.

2) Државопис Србије, св. I, стр. 91.

3) Државопис Србије, св. I, стр. 91.

4) Државопис Србије, св. III, стр. 100.

5) Државопис Србије, св. VI, стр. 259, 263 и 267.

6) Статистика Краљевине Србије, књ. I, део V, стр. 114-115.

7) Статистика Краљевине Србије, књ. XIII, стр. 276.

8) Статистика Краљевине Србије, књ. XXIV, стр. 98, 100-101.

Popis po jezičkoj pripadnosti 1921. godine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca

1921.	
maternji vlaški i cincarski jezik	maternji rumunski jezik (kojim je obuhvaćen i vlaški prostor istočne Srbije)
142.773⁹⁾	231.068¹⁰⁾

⁹⁾ *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 31. 01. 1921, Sarajevo 1924, str. 4/5)*

¹⁰⁾ *ISTORIJSKI ATLAS, str. 93, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Beograd, Preduzeće za kartografiju „GEOKARTA“ d.o.o. – BEOGRAD, 2005*

Klasifikacija nacionalne pripadnosti u popisima 1948-2011.

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
...	...	...	...	...	...	...	...	...
Vlasi	93.440	28.047	1.368	14.724	25.596	17.804	40.054	35.330
...	...	...	...	...	...	...	...	...
Rumuni	63.130	59.705	59.505	54.419	53.693	42.316	34.576	29.332
...	...	...	...	...	...	...	...	...
Cincari								243

**POPISIVANJE GOVORNIKA VLAŠKOG MATERNJEG JEZIKA KAO
INDIREKTNO POPISIVANJE VLAHA¹¹⁾**

⁽¹¹⁾ Nada Raduški: NACIONALNE MANJINE U CENTRALNOJ SRBIJI, Etničke promene i demografski razvoj, Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.)

1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
VLASI po rezultatima popisa po etničkoj pripadnosti							
93.440	28.022	1.338	14.653	25.535	17.672		
STANOVNIŠTVO CENTRALNE SRBIJE PREMA NACIONALNOSTI I MATERNJEM JEZIKU (izvod o govornicima vlaškog maternjeg jezika i rumunskog maternjeg jezika)							
	1953.				(1991.)		
VLAŠKI	198.793:					54.726:	
	Vlasi: 27.877					Vlasi: 36.742	
	Srbi: 169.670				(Srbi alterofoni: ~101.000)*	Srbi: 15.170	
	Makedonci: 27					Makedonci: 3	
	Jugosloveni neopredeljeni: 46					215: Jugosloveni	
	Šiptari: 4					Albanci: 1	
	Bugari: 11					Romi: 140	
	Ostali Sloveni: 3					Ostali: 70	
	Ostali nesloveni: 1.155					Neizjašnjeni neopredeljenji: 1.868	
						Reg. prip.: 4	
					Nepoznato: 513		
RUMUNSKI	8.980:						
	Vlasi: 11						
	Srbi: 5.709						
	Hrvati: 5						
	Makedonci: 17						
	Jugosloveni neopredeljeni: 9						
	Bugari: 1						
	Ostali Sloveni: 10						
Ostali nesloveni: 3.218							

*) Podatak iz lista „Borba“, u kome su komentarisani rezultati popisa 1991. godine uz napomenu da je pored oko 17.000 popisanih Vlaha, zabeleženo oko 101.000 Srba alterofona, koji su kao svoj maternji jezik deklarirali vlaški jezik.

Dve statističko-demografski relevantne vremenske tačke su popisi iz 1953. i 2002. godine. Upoređujući rezultate popisa stanovništva Centralne Srbije po podacima iz 1953. godine, zaključuje se u navedenoj jedinjoj monografiji takve vrste (11):

1. „Očigledno je (str. 55) da sastav stanovništva prema maternjem jeziku u velikoj meri se poklapa sa etničkom strukturom u tom periodu.“
2. „Kod Vlaha (str. 55), maternji jezik je često precizniji podatak njihove brojnosti i populacione dinamike.“

U monografiji (11), koja se može smatrati vrlo referentnom analizom, mogu se uočiti značajne promene na popisu 2002. godine u odnosu na pet decenija ranije:

1. „Mada je broj lica sa vlaškim maternjim jezikom veći nego ukupan broj Vlaha (str. 59), to je u manjem raskoraku nego prilikom popisa 1953. godine, što ukazuje na njihovo sve češće opredeljivanje za vlašku nacionalnost.“
2. „Od svih lica kojima je ovaj jezik maternji, dve trećine su Vlasi (str. 59), a gotovo jednu trećinu čine Srbi. Veliki broj Vlaha navela je vlaški (92%), na drugom mestu srpski (7.7%), a tek potom rumunski jezik (0.3%) koji, uprkos velikoj sličnosti, ne doživljavaju kao svoj maternji jezik.“
3. **„Vlaška populaciona dinamika nikako ne može da se odbrani nepostojanjem odlučujućih subjektivnih uticaja izvan vlaške zajednice.“**

Komentar koji ovde ima smisla moglo bi da se svede na sledeće:

1. Popis Vlaha po jezičkom opredeljivanju je relevantniji podatak nego po etničkom izjašnjavanju. Tome ide u prilog i činjenica što vlaška sela i kada se u njima stanovništvo iskazuje Srbima, u srpskom okruženju važe za vlaška.
2. Vlaška sela se preko svojih kulturno-umetničkih društava legitimišu vlaškom pesmom, igrom, vlaškim običajima i drugim elementima vlaške narodne kulture. Ko ne veruje, to može da zaključi naročito za sela u kladovskoj opštini gde su rezultati popisa u 23 sela u zbiru jednaki ili niži od rezultata u mnogim pojedinačnim selima planinskih i pribrežnih Vlaha.
3. Svakako da kod lošeg etničkog rezultata dolazi do izražaja razumevanje nacionalnosti u smislu državljanstva, pa iz toga izvire i svi drugi odgovori na pitanja koja potvrđuju ili preinačuju ideju o konkretnom vlaškom etnicitetu.

4. Odnos vlaških govora kao tradicionalnog vlašskog jezika bez pisanih spomenika i rumunskog jezika kao jezika bogate pisane kulture, uključujući i dijalektalno zapisano nasleđe na dijalektalnom nivou koji prepoznaju kao svoje govornici vlašskog jezika, treba istraživati i sa aspekta dalje održivosti i osavremenjivanja vlašskog jezika u njegovom tradicionalnom romaničkom duhu i postojećem dijalektalnom okviru.

U Boru, 19. decembra 2012. godine,
FORUM VLAHA